

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

havonta megjelenő kiadványa

VIII. évfolyam 84. szám

2004. február

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”

(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor

- hívottan és hívatlanul –

- mindenkit szeretettel vár a

Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.mag-y-orm.axelero.hu honlapon.

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu

Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

Az örmény esküvő üzenete

A gyűrűk felhúzása után három, Máriához szóló ének következik, ugyanis méltó hozzá fordulni, hisz a Szentírás szavai szerint ő a második Éva, ám szerepe egészen más: üdvösségünket segíti elő imáival.

Ezek után Isten áldását kéri a következő ima:

„Ő jótevőnk és irgalmas Istenünk, méltóztassál megáldani (keresztvetés) itt jelenlevő szolgálodat és szolgálódat, és tekints rájuk kegyesen. Szentséged által kísérd áldásoddal jó elhatározásukat; vezesd őket a kegyelem útján, hogy mindig azt cselekedjék, ami előtted kedves...”

Az imát követi az örmény szertartásokban oly sokszor ismétlődő párbeszéd:

„- **Békesség (keresztvetés) mindnyájatoknak!**

- **És a te lelkednek! - Imádjuk Istent!**

- **Előtted, Uram!”**

(Egyes fordításokban az „Imádjuk...” így hangzik: „Boruljunk le Isten előtt!” S ez talán kifejezőbb, mélyebb. A megértés kedvéért idéztük ezt a változatot.)

Dr. Sasvári László

Főgyházmegyei Hatóság

RO-510010 Alba Iulia, Str. Mihai Viteazul 21.

Gyulafehérvár

Tel:0258-811.689, Fax: 0258-811.454

Mobil: 0744-615582 www.hhrf.org/gyrke

E-mail:albakpress@apulum.ro

Ordinariatus pro Armenis

Catholicis in Romania

Gherla

+! 18-2003.szám

Gyulafehérvár, 2003. dec. 29.

Igen tisztelt Elnöknő!

Felhasználom az év végét, hogy megköszönjem az ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek hűségesebb küldését és mindazt, amit személyesen és Egyesületük nevében is tesz az

erdélyi örmény szertartású híveimért. ISTEN fizesse!

Örvendek, hogy Ft. PUSKÁS Attila általános helynököm személyben az Apostoli Kormányosság négy örmény plébániáját el tudjuk látni időnként örmény szertartású szentmisével. Köszönöm, hogy az Elnöknő és Egyesülete támogatja Puskás atyát tevékenységében.

Mindnyájuknak kívánok áldott, boldog új esztendőt

Tisztelettel és szeretettel

Ph. + Jakubinyi György érsek sk.
Apostoli kormányzó

Dr. Issekutz Sarolta
EÖGYKE elnök

Pf.70.
H-251 Budapest

Beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2003. évi rendszeres tevékenységéről

Az 1997-ben alakult egyesület 2003-ban is üzemeltetett diszpécserközpontot a székhelyén, egy befogadó irodában. Telefon, üzenetrögzítő, fax, internet (saját honlap és E-mail), számítógép és tartozékai segíti munkánkat, azonban alkalmazott - anyagi lehetőség híján - nem áll rendelkezésre. Könyvelésünket hivatásos könyvelő cég végzi. A telefonköltség kivételével az egyesület az iroda után semmiféle közműköltséget, rezsiköltséget nem viselt, személyi juttatást nem fizetett. Működésünket kb. 90%-ban pályázatokból finanszíroztuk, amelyhez tagdíj és a személyi jövedelemadó 1%-ból kapott összeg nyújt kiegészítést.

Éves tevékenységünket előre megtervezett feladatterv és költségvetés alapján végeztük. A 2002-es önkormányzati választások után 2003-ban sikeresen fővárosi és országos örmény önkormányzati választásokat bonyolítottunk le. Sikerült végre leváltani a korábbi 2 ciklus nemkívánatos vezetését és klientúráját. Februárban a „Függetlenek” egy csoportjával koalíciós megállapodás alapján megalakítottuk az Országos Örmény Önkormányzatot, 19 fővel (11 EÖGYKE képviselővel), majd a Fővárosi Örmény Önkormányzatot, 9 fővel (8 EÖGYKE képviselővel). Segítettük gyakorlati és jogi tanácsokkal a képviselőinkből alakult örmény kisebbségi önkormányzatainkat.

Legfontosabb feladatunk volt az 1500 példányban havonta megjelenő Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek kulturális és információs lap kiadása, amelyet sokezer ember olvas határon innen és túl. Saját címlistánk alapján ingyenesen jutattuk el olvasóinkhoz postai úton, továbbá honlapunk útján a világhálón is olvasható. Az 1997 évben 12 oldalasként indult lap mára átlagban 44 oldalon jelenik meg hírekkel, beszámolókkal, tanulmányokkal, olvasói levelekkel, képekkel, felhívásokkal, a közösség jelenét megörökítve, archív anyagokat megismertetve. Szerzői gárdája határon innen és túlról változatos, nagyszámú. Partner egyesületek, kisebbségi önkormányzataink, levéltárak, könyvtárak, egyetemek, egyházak ingyenes adományként kapják a lapot, valamint a 2003. évben is megjelent évkönyvet, tartalomjegyzékkel együtt, mely különösen a kutatók által igen keresett.

Az örmény identitás erősítése, a hagyományok és kultúra ápolása, a közösségteremtés céljából jött létre a Fővárosi Örmény Klub még 1996-ban, amelynek havi rendezvénye

(minden hó 3. csütörtök) a Magyarok Házában 2003-ban is nagyon népszerű és látogatott volt. Tudományos előadások, vetítések, művészeink bemutatkozása, hangversenyek, könyvbemutatók, díjátadások tették változatossá a rendezvényeket, amelyek előre meghirdetett programmal, meghívóval és utólag képes beszámolóval a füzetekben, majd év végén, illetve most 2004. januárjában az éves klubprogram megjelentetésével mindenki által elérhető. A 80-150 fős rendezvények és az utána zajló beszélgetések, a szerény vendéglátás a társasági élet ezen formáját sikeresen élesztette fel.

2003. évi kiállításaink a következők voltak: Örmény arcok - örmény szemek; Örmény hírességeink; Örmény temetők; Az örmény díszítőművészet; Iraki arcok - iráni városok, örmény emlékek; A kisebbségi törvény 10 éve: örmények (Néprajzi Múzeum) c. kiállításaink szakmai megnyitói mellé kulturális műsorokat, örmény ételbemutatókat is szerveztünk, amelyek többszáz főnyi látogatót vonzottak. Valamennyi rendezvényről fotó- és videó felvétel készült, de a közszolgálati médiában is megjelentek róluk híradások.

Két jótékonyági hangversenyt rendeztünk örmény származású művészek közreműködésével örmény katolikus templomunk tatarozásához adomány gyűjtése céljából, a XI. Orlay u. 6. szám alatt: a Kolozsvári Vox Turturis kamarakórus tagjait láttuk vendégül szeptemberben, októberben Kátainé Szilvay Ingrid zongorahangversenyében gyönyörködhettünk. Kár, hogy a további két hangverseny megtartását a templomban a plébános úr nem engedélyezte.

2003-ban két könyvet adtunk ki: Dr. Száva T. Sándor: Szépvízi magyarörmények nyomában, valamint Horváth Zoltán György - Gondos Béla: Ani, az ősi örmény főváros és magyar vonatkozásai című 3 nyelvű fotóalbumot. Ezen kívül több örmény tárgyú kiadvány terjesztését segítettük elő. Valamennyi örmény tárgyú saját kiadványunk és más által kiadott, hasonló témájú könyv megvásárlásával - adománylevél kíséretében - a hazai és erdélyi könyvtárak, levéltárak, múzeumok, egyetemek, egyházak gyűjteményét gazdagítottuk, kutatható anyagot biztosítva a jövő számára.

További 4 könyvünk és a genocídium emlékére egy 2005. évi falinaptár kiadásának előkészületei folynak, várhatóan 2004. évi megjelenéssel.

Együttműködtünk nemcsak a hazai örmény kisebbségi önkormányzatokkal, hanem együttműködési megállapodással a Magyarörmények Romániai Szövetsége és más erdélyi magyarörmény szervezetekkel, örmény katolikus egyháztanácsokkal is. Segítettük örmény katolikus templomaink, temetőink, emlékhelyeink állagmegóvását, közösségi rendezvényeit (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyószentmiklós). Gyűjtöttük az örmény tárgyi emlékeket múzeumunk céljára.

Hazai és erdélyi, egyházi és világi örmény rendezvényeken csoportosan részt vettünk, közreműködtünk. 2003. évben is megszerveztük a hagyományos Szent István napi búcsún való részvételt Balatonalmádiban - félszáznál több résztvevővel. Augusztus végén barangolást szerveztünk őseink földjén, Erdélyben, immár 7. alkalommal.

A kiscsoportos rendezvények (múzeum- és műterem látogatások, zárandokutak) koszorúzások, konferenciákon való részvételek, előadások tartása civil szervezeteknél, társ-önkormányzatoknál történt látogatások, publikálások ez évben is a hazai örménység történelme, kultúrája, közösségei megismertetését célozták. Különösen sikeres volt április 6.-án és 13.-án a Bécsi Mechitarista Rend meglátogatása, közel 100 fő részvételével, ünnepi szentmise, múzeum és könyvtár látogatásával.

2003-ban ismét átadtuk a Szongott Kristóf díjat, ezúttal két szamosújvári díjazottnak: id. Gabányi János tanárnak posztumusz és Lengyel Ákosné néprajzkutatónak.

Genealógiai és egyéb kutatásainkat folytatjuk és megkezdjük elektronikus úton feldolgozni, saját levél- és dokumentumtárunkat kutathatóvá tenni.

Tevékeny és sikeres évet tudhatunk magunk után.

Budapest 2004. január

dr. Issekutz Sarolta elnök

Utánnnyomás a Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin, nemzetiségek néprajzából /2./ 1998 című tanulmánykötetből

Olosz Katalin

Örmény hagyomány a Magyar Szent Koronáról

Közismert tény, hogy a magyar történetírás mind a mai napig számtalan megoldatlan kérdéssel viaskodik. Különösen sok a homály a magyarság őstörténetét illetően, de sok vitára adott és ad alkalmat a honfoglalás és államalapítás korának vizsgálata is. A vitatott és mindmáig megoldatlan kérdések számát szaporítja a Magyar Szent Korona története is. Jóllehet több mint kétszáz éve foglalkoztatja a régészeket, történészeket, művészettörténészeket a magyar államiság jelképének tekintett korona titka, jóllehet több elgondolás is született a korona eredetéről, keletkezési koráról, zománcképeiről, szerkezetéről, megnyugtató módon egyik kérdés sem tisztázódott. Még csak azt sem sikerült egyértelműen bizonyítani, hogy a ma ismert Magyar Szent Korona azonos-e azzal a koronával, mellyel Szent Istvánt 1000. karácsonyán (vagy 1001. január elsején?) megkoronázták.

A koronával foglalkozó, könyvtárnyi szakirodalom ismertetésétől - már csak terjedelmi okok miatt is - eltekintünk ezúttal, csupán a későbbiek megértése érdekében jelezni kívánjuk - Kiszely István összefoglalása alapján (Kiszely 1996 II:737-780) - azokat a kérdéseket, melyek felvetődtek a koronával kapcsolatban, s melyeknek meggyőző és egyértelmű megválaszolásával az 1790-ben kezdődő koronavizsgálatok óta eltelt kétszáz év múlva is adós a történelmi-művészettörténeti kutatás.

Annak ellenére, hogy a korona titkát magyar szakemberek mellett német és amerikai kutatók is próbálták megfejteni, mindezidáig megválaszolatlanok maradtak e felbecsülhetetlen értékű műtárggyal kapcsolatos legfontosabb, alapvető kérdések. Nevezetesen az, hogy hol, mikor, ki, kinek és hogyan készítette a koronát. Vitatott már az is, hogy egységes alkotás-e, vagy pedig két különböző korú és rendeltetésű részből szerkesztették egybe. A korona kétnyelvűsége miatt ez utóbbi álláspont a gyakoribb, képviselői (Benda Kálmán, Fügedi Erik, Györffy György, Kovács Éva, Lovag Zsuzsa, Deér József) szerint a korona alsó része, az ún. „görög korona” eredetileg egy egyszerű, széles, drágakövekkel és képekkel díszített abroncs volt, e fölé helyezték később az ún. „latin koronát”. Abban viszont már eltérnek a kutatói vélemények, hogy a két rész egyike és másika mikor és kinek készült, mikor és hogyan került a magyar királyok fejére, mint ahogy eltérőek a vélemények abban is, hogy hol, milyen ötvösműhelyben készült a korona két része, mi volt az eredeti rendeltetése a keresztpántoknak, mikor és hol alakították zárttá a magyar koronát, ki volt a mai korona első tulajdonosa, stb.

A különböző hipotéziseket felvető és azokat bizonyítani próbáló kutatói álláspontok valamennyiében közös vonás azonban az, hogy a ma ismert korona két részének keletkezési korát a XI. és XIII. század közötti időre teszik mindannyian, s bizánci, illetve magyarországi vagy nyugat-európai ötvösműhely munkájának tekintik.

A történelmi, művészettörténeti és egyházi-liturgikus érvekre apelláló, történeti összehasonlító módszerrel folytatott vizsgálódások fenti eredményeit a közelmúltban új szempontú, ötvös-technikai kutatások vonták kétségbe, megingatva a koronával kapcsolatos, eddig legigazabbnak vélt elméleteket és vélekedéseket.

Az 1983. évi koronaszemle ötvös-csoportjának véleményét összegző Csomor Lajos arra a következtetésre jutott, hogy a Szent Korona egységesen tervezett és kivitelezett ötvösmű, mely lehetett mai formájában Szent István koronája. A három uralkodó (Konstantin, Dukász Mihály és Géza) zománcképe utólagosan került a koronára, így kormeghatározó értékük ezeknek a képeknek nem lehet. A korona szakmai-technológiai párhuzamainak vizsgálata

arról győzte meg az ötvös csoportot, hogy a Magyar Szent Korona nem lehet sem bizánci, sem nyugat-európai készítmény, technológiai előzményei az avarkori ötvösségben lelhetők fel, szakmai rokonai az Ottó-, Karoling-, illetve avar-korinak ismert ötvösművek között rejtőznek. Mindezekből arra következtettek, hogy a Magyar Szent Korona része volt annak a kincsgyűjteménynek, melyet Nagy Károly frank király zsákmányolt az avar kagánok kincstárából 795-796-ban, s egy olyan uralkodói ékszerkészletnek volt darabja, mely egyaránt tartalmazott szkíta-hun-avar, valamint keresztény jelképekkel készített darabokat.

Véleményük szerint a korona olyan belsőázsiai területen készülhetett, hol az ottani technológia találkozott a kereszténységgel. Legvalószínűbbnek tartják a Kaukázus vidékét. A korona zománcképeinek más kaukázusi zománcképekkel és régészeti leletekkel való összehasonlításából pedig arra következtettek, hogy a Magyar Szent Korona valószínűleg a Krisztus utáni IV. században készült (Csomor 1988).

Csomor Lajos és ötvös csoportjának eredményeire, a korona kaukázusi eredetének gondolatára építette *Szigeti István* a Szent Korona keletkezéséről szóló elméletét. Az aacheni magyar katolikus pap már régebben kialakult nézetét 1994-ben, majd 1995-ben publikálta *A Szent Korona titka címmel* (Szigeti 1994, 1995). Munkájának sarkalatos tétele az, hogy a Magyar Szent Korona eredetileg örmény keresztény koronának készült, melynek eszmei tervezője az örménység egyházatyja, pátriárkája, Luszaworits Gergely, a „Megvilágosító” lehetett. A 287-ben örmény királlyá koronázott III. Tiridatesz számára készült, aki Világosító Gergely gyógyító és térítő munkája nyomán 301-ben udvarával együtt megkeresztelkedett, a kereszténységet államvallássá nyilvánította, s Gergelyt az örmény egyház fejévé nevezte ki. Ekkor vált szükségessé egy új, keresztény korona készítése, mivel a pogány királyi hatalom érvényét veszítette. A korona - Szigeti szerint - a negyedik század elején készülhetett valahol a szasszanida kultúra nyugati határán, a mai Grúzia és Dagesztán területén lévő aranyműves műhelyben, hol a régészeti leletek tanúsága szerint akkor már ismerték a rekesz-zománc készítésének módját.

A korona örmény eredetére utal az a tény is, hogy tervezője a kis-ázsiai apostolok közül választott példaképeket a keresztény örmény királynak: az örmények által mindmáig főapostolként tisztelt, közöttük huzamosabb ideig térítő Bertalan vértanút, a Szkítiában és Frigiában térítő Fülöp apostolt, és Tamást, aki a szírek és örmények térítője volt. Ugyancsak a korona örmény eredetére vall zárt kupolás szerkezete, mely a kupolás örmény templom - Isten birodalma jelképének - gondolatkörére utal: a kupolában Isten, az ég angyalai és a szentek uralkodnak, lent, a templom alapterületén állnak a hívek. Ez Isten földi birodalma, melyre óvón borul a kupola, az égi hatalom. A korona ugyanezt az eszmeiséget fogalmazza meg. (Nyugaton az ilyen zárt korona ismeretlen volt, keleten a bizánci koronák hun-perzsa mintára készültek.)

A korona keletkezési idejére zománc-képecskéinek szentjei szolgálnak legbiztosabb adatokat - érvel Szigeti István. - Ezek a szentek mind a negyedik század elejéig szenvedtek vértanúságot, ezért a Korona sem jöhetett létre ennél az időpontnál hamarabb. Tekintettel arra, hogy Kozma és Damján vértanúhalála 303-ban volt, a Korona terminus post quemje 304-308 lehet. (A koronázás valamikor 307-308 táján történt.) A felső időhatárt az a tény határozza meg, hogy még az örmény írás kialakulása előtt kellett elkészülnie, mivel latin és görög nyelvűek a feliratok. Az örmény ábécét 406-ban alkották meg. Addig a szent iratokat görög vagy szír nyelven olvasták fel és tolmács segítségével ismertették a hívekkel. E korban tehát nem volt szokatlan a többnyelvűség a feliratokon sem. A korona „kétnyelvűsége” - summázza véleményét Szigeti István - a terület többnyelvűségére, az örmény írásbeliség hiányára, valamint Világosító Gergely görög, III. Tiridatesz latin műveltségére vezethető vissza .

A keresztény örmény állam csaknem másfél évszázadig állt fenn, ellenállva a környező nagyhatalmi törekvéseknek. 451-ben azonban, az awarairi csatában a szasszanidák (perzsák)

döntő csapást mértek az örményekre, megsemmisítették a teljes örmény hadsereget. „A történészek megemlítik - írj Szigeti István -, hogy a zsákmányhoz tartozott egy szemet sziporkáztató, drágaköves korona is. Megjegyzik, hogy ez akkor avar kézre került, mert a szasszanida herceghez csatlakozott az akkori avar hadak egy része is" (Szigeti 1994:24). Az avar kézre került korona további sorsát Szigeti István - Csomor Lajos következtetéseivel egybehangzóan - úgy vázolja, hogy az avarokkal 600 táján a Kárpát-medencébe jutott, majd amikor a VIII. század utolsó évtizedében Nagy Károly frank uralkodó legyőzte a mesés gazdagságú avarokat, kirabolta őket.

796-ban a győztes frank csapatok 15 szekér aranyat és ezüstöt zsákmányoltak. „Valószínű - véli Szigeti - hogy ezekkel a kincsekkel került Aachenbe a Szent Korona is. Ámbár az sem kizárt, hogy amikor Nagy Tundum kagán Aachenben hódoló látogatást tett - és megkeresztelkedett - 796-ban, a csodálatos ékszerek között egy drágamívű koronát is hozott az udvarba, amit hódolata jeléül felajánlott Károlynak" (Szigeti 1994:12). Nagy Károlyt aztán az avaroktól zsákmányolt (vagy kapott) koronával koronázta császárrá 800 karácsonyán III. Leó pápa, ki lekötelezettje volt Nagy Károlynak. Carolus Magnus 814. január huszadikán elhunyt, s még aznap el is temették, fején a királyi koronával. A frank császár teteme majd két évszázadon keresztül zavartalanul nyugodott az aacheni sírkamrában. Ez alatt az idő alatt feledésbe merült sírba helyezésének módja, de még a pontos helye is. 1000. tavaszán aztán III. Ottó (980-1002) német-római császár megkereste és feltörette elődje és példaképe sírját, magához vette a koronát, majd Rómába utazott és átadta a magával vitt koronát a pápának.

III. Ottó, István király barátja, fel kívánta újítani a német-római császárságot olyan formában, hogy annak területét kiterjeszti Közép- és Kelet-Európára is. Mindezt azonban nem erőszakkal, hanem diplomáciával kívánta elérni. E cél érdekében vitte a koronát Rómába, hogy István királyt a II. Szilveszter pápától kapott koronával koronázzák meg. Ha ugyanis a magyar király Ottótól kap koronát, annak hűbéresévé vált volna. Így került sor Esztergomban 1000. karácsonyán István koronázására.

Nem vagyok hivatott elbírálni Szigeti István állításainak történelmi hitelét. Laikus olvasóként azonban nekem úgy tűnik, hogy noha valószínű történetet mond el a Koronáról, s noha forrásokra támaszkodva mondja el ezt a történetet, mégis elmélete inkább logikai konstrukció, mint dokumentálható história. Szigeti semmi bizonyítékot nem tud felhozni arra, hogy az a korona, mely az örményektől az avarok kezére, majd évszázadok múlva az avaroktól Carolus Magnus fejére, s végül III. Ottó közreműködésével II. Szilveszter pápa kezéből István királyunk fejére került - egy és ugyanaz a korona lenne. Szigeti István művét nem is azért ismertetem, hogy a vele kapcsolatos laikus kételyeimet elmondjam. Még egyszer hangsúlyozni kívánom, hogy a történelmi mű bírálata nem az én tisztem. A Szent Korona történetéről írt Szigeti mű más vonatkozásban keltette fel érdeklődésemet: hatására felelevenedett bennem egy régi olvasmányélmény, melyet akkoriban, amikor kezembe került Berzenczey László emlékiratának egy bizonyos részlete, rendkívül különösnek és hihetetlennek tartottam.

A reformpolitikus Berzenczey László (1820-1884), az 1848-49-es forradalmi események székelyföldi kormánybiztosa, az általa szervezett huszárezred parancsnoka, az 1848. október 16-i agyagfalvi székely nemzetgyűlés összehívója és nagyhatású szónoka a világsi fegyverletétel után menekülni kényszerült, hiszen halálra ítélték és jelképesen felakasztották. Emlékiratában, melyet részben emigrációban (1855-56-ban), részben hazatérése után, 1867-ben írt, s a kiegyezést követően a marosvásárhelyi Székely Néplapban tett közzé (1867. május 25. - december 21. között), emigrációja első hónapjait beszéli el attól a naptól, mikor 1849. október utolsó éjszakáján Tölgyesnél átszökött a határon, s többhetes moldvai bujdosás után Galacnál (Galati) túljutott a Dunán, török földre ért, s december 22-én megérkezett a magyar emigráció első gyűjtőhelyére, Sumlára (Sumen, Bulgária). Élményei 1849 őszezteléről valók, de mint jeleztem, később írta le azokat, így hát némi torzulást szenvedhettek. A

törökországi (dobrudzsai) örmény partórral való találkozása emlékét azonban aligha homályosította el az idő múlása, sorain másfél évtized távlatából is átsüt egykori meglepettségének, elképedésének hangulata.

Miután átjutott a Dunán, Galaccal átellenben, immár török földön Berzenczeynek egy örmény kávé (vendégfogadás) és egyben partór adott éjszakai szállást. A keresztény örmény első kérdése a bujdosó magyarhoz az volt, hogy szándékában áll-e áttérni a mohamedán hitre. Berzenczey - szerencséjére - nemmel válaszolt, mert - mint mondja, idézem tovább az emlékiratírót - „ha másként felelek, kidobott volna. Ugyanis most már kezdé kárhóztatni azon magyarokat, kik törökök lettek; s nemcsak kárhóztatá, de rájuk vonatkozólag még szitkozódék is. Szerinte ő és felei a magyarokat erős keresztyéneknek tartják. Aztán kezdé fitogtatni, hogy ő írástudó, s ebből kifolyólag egyszer csak azon kérdéssel lep meg, hogy tudom-e, mikor jöttek az örmények Magyarországra? Határozott időre nem emlékezvén, tisztán nem felelheték, de mondtam, hogy ők jó hazafiak, s veszély idején mindig velünk tartanak.

- Meghiszem - mondá -, pedig a magyarok azt nem érdemlik meg az örményektől, mert nekik nagyban ártottak.

- Aztán kérdés: Igaz-e, hogy két szép és nagy örmény város van?

Erre, természetesen, igenlőleg felelek, s kedvem lett volna folytatni azon állítás körüli nézeteit, hogy a magyarok az örményeknek oly sokat ártottak; de gondolám, jobb lesz más napra hagyni, minthogy nagyon álmos valék. Emellett fejem fájt a mangáltól s a punci sem volt igen nagy hasznomra. Kérem tehát társamat, mutatna hálóhelyet. Meg is tevén, a kemence melletti padra mutatott. Aztán levéve a szegről a már említett bundát, a padra teríté s még egy párnát is adott. Végre csakugyan vetkezni kezdék. Ekkor ő két fegyvert vön le a falról, az egyiket tölteni kezdé. Kérdésemre, hogy mit akar a fegyverekkel, azt felelé, hogy ő is a helybeli örök egyike, s hogy sok csempészkedő rossz ember jön át a vízen, s ezek ellen az ember nem győz eleget örködni. Befejezésül azzal kérkedék, hogy itt az ő híre-tudta nélkül senki partra nem száll.

Elalvám, de nyugalمام nem lehet hosszasan, mert itt is, mint a hangábani első éjszakámon, ablakom alatti puskadurranás riaszta fel álomból. Talpra szöktem, s alig volt időm magamhoz jönni, már az örmény benn volt, kezében fegyverrel, szörnyen szitkozódva, hogy pár szökevény-embert elszalasztott; aztán bosszúját rajtam akarván kitölteni, felém fordul, mondván:

- Magyar te! tüstént megmondd, hol van az örmény korona?

Ez a kérdés csakugyan elég váratlan volt reám nézve, s én gondolatban azt kérdezém, részeg-e, vagy bolond. De ő folytatá:

- Úgy, úgy! elrablátok az örmény koronát, hanem meg is vert az öreg isten érte! Hej, sok kárt okoztatok ti nekünk, s azóta nincs is Örményország. Hol a korona?

Képzelnem helyzetemet; nem tudtam, hol kezdjem, mit szóljak. Végre mégis dadogni kezdék, s mondtam, hogy én az örmény koronának hírére sem hallottam. De ő nem hagyott fel a beszéddel, hanem tovább folytatván, mondá, hogy midőn a magyarok Angorából a törökök által ide üzentek, magokkal hozták az érczemmi koronát. Tudákos egy ember lehetett: beszélt Harczos királyról, Szent Kulujról, s ki tudja, mi mindenről? De én kifáradván, határozottan mondtam, hogy elveszvé a magyar korona, mit tudom én, hol van az örmény korona?

- Mi az - kiált föl - elveszett a magyar korona?! tán bizon éppen az volt a mi koronánk?!... Igen, az az örmény korona volt, s ti elpusztítottátok!...

De egyszer csak lecsillapodván - kissé mégis parancsolólag - rendelé, hogy feküdjem le. A hallgatás nem sokáig tartott, ismét felfogá tárgyát, mondván:

- Eszerint nekünk nincs koronánk, elvesztettétek. Úgy büntet isten titeket, most már nektek sincs koronátok, vége Magyarisztánnak! (Magyarország) Már kóborolhattok ti is föl s alá a nagy világon, mint jómagunk.

Ezután ismét fegyvertöltéshez fogott s miután azt végzé, újra kiment, én pedig igyekeztem alunni.

Nagyon fáradt, nagyon felizgatott állapotban az ember ritkán élvezheti az álom jótékony-ságát. Ilyen állapotban bizonyos lázzal küzdünk, melyben valamely eszme ostromol, illuminálva vagy eltorzítva, az álmotünemények varázsai szerint, melyektől szabadulni képtelenek vagyunk; s képzelhetni, miképp akkor éjjel én is nagy utazásokat tevék Ararát, meg Sangara hegyei közt, Angora, Csangcera, Erцерum s az örmény korona körül. S hogy az egymást felváltó és egymást elmosó alakok közül ki nem maradhatott a Harczos király, mint amely név nekem tisztán magyarnak látszék, nagyon természetes. E szerint sem valóban elalunni, sem teljesen fölébredni nem tudván, természetesen reggel fáradtabb valék, mint azelőtt. De mivel bátorságban érzem magamat, s gazdám, ki korán felkelvén, magamra hagyott, csaknem délig hevertem; amaz ugyan néha befordult s beszélgeténk együtt, de most ő egészen más ember volt, mindenről szólott, csak Harczos király- vagy örmény koronáról nem. Ezen tárgyakat illetőleg szót sem csalhaték ki belőle, s látván, hogy azok emlegetése reá nézve kellemetlen, felhagyék az ilyesmikkel.

Hogy később ne legyen kénytelen újra e tárgyakra emlékezni - folytatja Berzenczey - jónak látom itt kis ugrást tenni Kutahiába, hová én később internáltattam, s hol sok örmény lakván, alkalmam volt az ott lévő papoktól kérdezősködni, habár kevés eredménnyel is. Tehát, mit a kutahiai örmény papoktól tanulék, ím, ebből áll: az ő állításuk szerint is a magyarok az örmények Stephonus [sic!] koronáját elvitték. Ezen szó: Stephanus [sic!], tesz görög egyházzolgát, s az illetők szerint ezen korona inkább az első keresztény korona volt, s mint ilyen, inkább vallási, mint politikai jelentőséggel bír". (Berzenczey 1867:257-258).

Noha Berzenczey nem szándékozott Emlékiratában visszatérni a korona kérdésére, szilisztriai görög-keresztény szállásadójával ismét szóba került a korona. Idézem újólág Berzenczeyt:

„Mielőtt utazásom leírását folytatnám, meg kell említenem, hogy midőn szilisztriai derék görög gazdámnak előadám az angorai törökkel és az örmény kávéssali történetemet, s hogy az utolsó tőlem az örmény koronát követelé, ő felkiáltott:

- Óh, a nyomorultak! hiszen az nem török s nem is örmény, hanem görög dolog; a ti koronátok a pannajia, első keresztyén-görög korona.

Gondolám, Pannóniát akart mondani, s kimondám gondolatomat.

- Óh, nem! - felelé - Pannónia a szűzanyát jelenti, aki Konstantinápoly bevételekor személyesen küzdött érettünk, s a neki szentelt korona nálatok van.

Ismét egy új fordulat!... Hogy a magyar koronának alsó része görög korona, melyet Dukás Mihály adott I. Geyzának, s mint mondatik, Szent László forrasztott a Szent István koronájához, azt tudjuk, de nem lehet semmi értelmezést adni azon Pannajia koronára nézve, melynek viselője a görög tradíció szerint Konstantinápolyt meg fogja szabadítani egy húsvét napján. Magam a magyar koronát soha sem láttam - mivel csak eddigelő két koronázást értem: egyik alkalomkor gyermek, a másik megtörténetkor pedig még száműzetésben voltam - de Házmán Ferenc mondá, hogy karimájára van vésve: „Corona turcorum". Azt azonban elfelejtém megkérdezni, hogy a kettős koronának melyik karimáján? - De valószínűleg a konstantinápolyin, s e szerint a magyar korona: görög, török, sőt örmény is. Ezen körülmény méltó volna a komoly vizsgálatra" - zárja visszaemlékezését Berzenczey (BERZENCZEY 1867:302).

A Szent Korona titkát fürkésző Szigeti István munkájának recenzióját olvasva (Balassa 1996), majd az egész művet megismerve Berzenczey László emlékiratának ezek a részletei idéződtek fel bennem, s önkéntelenül is Anonymus jutott eszembe, aki nem tartotta sokra a „parasztok hamis meséit" és a „regösök csacsogó énekét", de művében egy helyen mégis kénytelen rájuk hivatkozik, hogy megerősítse állításait: „Háborúikat és egyéb hőstetteiket, ha e lap írott betűinek nem akarjátok elhinni, higgyétek el a regösök csacsogó énekeinek meg a

parasztok hamis meséinek, akik a magyarok vitézi tetteit és háborúit mindmáig nem hagyják feledésbe menni. Azonban némelyek azt mondják, hogy egészen Konstantinápolyig mentek ők, sőt Konstantinápoly aranykapuját is bevágta Botond a bárdjával. Mégis én - írja Anonymus - mivel ezt a törtéíróknak egyetlen könyvében sem találtam, hanem csupán a parasztk hamis meséiből hallottam, azért jelen művembe nem akartam beleírni. " (idézi Pais Dezső fordításában Kósa 1980:14).

Meg kell vallanom, hogy akkor, amikor először olvastam Berzenczey Emlékiratának idézett részeit, Anonymushoz hasonlóan nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget a koronával kapcsolatban elmondottaknak, mivel - Anonymusszal szólva - a „törtéíróknak egyetlen könyvében sem találtam” ilyen irányú utalást. Szigeti István elméletének megismerése után azonban úgy ítélem meg, hogy több, mint elgondolkoztató a Berzenczey-émlékirat idevonatkozó részlete. Arra figyelmeztet, hogy százötven évvel ezelőtt az örmények körében elevenen élt annak a tudata, hogy az örmények koronája a magyarokhoz került. Elő történeti hagyomány lehetett, hiszen a Berzenczeyt befogadó örmény partőr, ahogy tudomást szerzett vendége magyar voltáról, csakhamar előhozakodott nemzete nagy sérelmével, melyet a magyarok okoztak az örmény korona elrablásával. Figyelemre méltó az is, hogy a török birodalom területén két helyen is hallott Berzenczey a magyar korona örmény voltáról, s méghozzá két, egymástól különböző társadalmi kategória képviselőitől. Éppen ez utal arra, hogy szájhagyományban és írástudók körében egyaránt ismert volt ez a történeti hagyomány. Igaz ugyan, hogy a partőr azzal kérkedett, hogy írni-olvasni tud, Berzenczey azt is elmondja róla, hogy „tudakos egy ember lehetett”, a leírásból azonban mégis arra következtethetünk, hogy az íratlan műveltség szájhagyományozó, nemzedékről nemzedékre örökített történeti tudásával szembesült Berzenczey a dunaparti vendégfogadás házában - az örmény nemzeti történelemmel kapcsolatos népi tudás egy darabkájával - , mely a jelek szerint elevenen élt a szétszóródott örménység körében.

Berzenczey - mint láttuk - korántsem osztotta Anonymus véleményét, nem becsülte le a szájhagyományban megőrzött történeti tudást, úgy ítélte meg, hogy érdemes volna alaposan megvizsgálni ezeket az információkat. A történeti szájhagyomány iránti érzékenységét, akárcsak a magyarság történelme iránti érdeklődését Berzenczey minden valószínűség szerint családjából vitte magával. A negyvennyolcas politikus annak a Cserey Miklósnak volt az unokája, aki mint erdélyi kormányzó tanácsos a Döbrentei Gábor körül szerveződő kolozsvári tudós körhöz tartozott a múlt század első évtizedeiben. A magyarok eredetét kutató, Kazinczyval levelező Csereyről dédunokája, Berzenczey István jegyezte fel, hogy, „mint guberniális consiliárius kis hivatalába maga mellé vette a Cserey okmánytárból azt, ami Erdélyben legrégebb volt, s mely egyedül volt olyan, melyben a szájhagyományi adatok feljegyezve voltak” [kiemelés tőlem: O.K.], azért, hogy megfelelő útmutatással láthassa el a hozzáforduló, keleti útjára készülő Kőrösi Csoma Sándort. (Jancsó 1942:542-543) (Felbecsülhetetlen kár, hogy Cserey Miklós kéziratosa munkája - együtt a Cserey-archívummal - a tűz martaléka lett Berzenczey Miklós monostorszegi birtokán.)

A „szájhagyományi adatok” megbecsülésére utal az a tény is, hogy Berzenczey - ahogy lehetősége nyílt rá - utána érdeklődött a hallottaknak, igyekezett hiteles történelmi forrásokat találni információi ellenőrzésére. Nem vetette el, mint hitelt nem érdemlő zagyva beszédet, a tudakos partőr kusza történeteit Harczos királyról, Szent Kulujról és az örmény korona elrablásáról, még ha nagyon is különösnek tündek azok számára. „Szájhagyományi adatokat” feljegyző nagyapjától tudhatta, hogy az íratlan műveltségben nemzedékről nemzedékre örökített történeti hagyományoknak lehet történelmi alapja, legfennebb - megfelelő források hiányában - hitelességük bizonyítása ütközik nehézségekbe. Azt is tudhatta nagyapjától, hogy a történelmi szájhagyományokban költészet és valóság gyakran olyan szoros ölekezésben, szimbiózisban él együtt századokon át, hogy nehéz kifejtetni belőlük a reális történelmi magot, de még ennek tudatában sem szabad közömbösen elmenni

mellettük. Ezért írja le részletesen az örmény partórral folytatott párbeszédét csakúgy, mint szilisztriai görög házigazdája kusza ismereteit a magyar koronáról, ezért nem restelli Kutahiában az örmény papoktól érdeklődni, vagy attól a Házmán Ferentől szerezni információkat, aki az első független magyar kormány államtitkáráként Szemere Bertalannal együtt menekítette és ásta el a Szent Koronát Orsovánál 1849 augusztusában, s akivel együtt ette a számkivetettek keserű kenyerét Kutahiában (Kovács 1894).

A magyar múlt, a magyar korona iránti természetes érdeklődésen túl a levert szabadságharcból menekülő Berzenczeyt mélyen érinthette és megrendíthette az örmény partórnek a koronával kapcsolatban megfogalmazott konklúziója is: ha ti, magyarok elvesztettétek a magyar koronát - ami eredetileg az örményeké volt - ugyanaz a sors vár rátok, mint az örményekre: vége Magyarisztánnak - Magyarországnak, hazátlanul fogtok kóborolni, szétszóródtok a nagyvilágban, ugyanúgy, mint az örmények.

Az indulatos szavakban az országot, a szuverén államiságot jelképező korona eszméje fogalmazódott meg - egy örmény fogadós szájából. Berzenczey ugyancsak jelképes értelemben beszélt a koronáról. Amikor úgy nyilatkozott, hogy elveszett a magyar korona, Magyarország vesztéről beszélt, ugyanúgy a korona-jelképpel mondta el a szabadságharc elbukását, a független magyar állam eltiprását.

Érdemes felfigyelnünk arra, hogy a Korona, mint a szabad, független ország jelképe, a magyar népköltészetben is megjelenik, még hozzá éppen a szabadságharc népköltészetében. A Kossuth Lajos kibujdosását elpanaszoló 48-49-es népdalok között találunk egy olyan típust, mely így szól Magyarország kormányzójának külföldre meneküléséről:

*Kossuth Lajos befogatta hat lovát,
Felülteté feleségét s inasát,
Leereszté hintájának firhangját,
S abba vitte el a magyar koronát.*

(Sepsikőröspatak, Kanyaró Ferenc gyűjtése. EA.2276/188.sz.)

Egy székelykeresztúri töredék idevonatkozó része pedig így hangzik:

*Kossuth Lajos befogatta hat lovát,
S felültette feleségét, két fiát,
Kocsijának leereszté firhangját,
Úgy vivék el a szép magyar koronát.
Mikor értek Törökország szélére
Lovok lába térdig mentek a vérbe.*

(Kanyaró Ferenc gyűjtése, EA.22761 189.sz.)

„Kossuth elbujdosásának legismertebb, ma is közkeletű nótája (...) - írja Dégh Linda erről a népdaltípusról - kifejezi azt a gondolatot, hogy Kossuth eltávozásával a magyar szabadságnak is bealkonyult. De azért nincs veszve minden: magával vitte (...) a magyar koronát. A korona volt a rendi Magyarország közjogának tanítása szerint a nemzeti szuverénitás jelképe a Habsburg-önkényuralommal szemben, és így került bele a parasztság köztudatába is. A nép Kossuthot a koronával várta vissza; így vált Kossuth és a korona együtt a nemzeti függetlenség jelképévé. Addig nem foglalhatja el senki Kossuth örökét, amíg a koronát meg nem szerzi, az pedig biztonságban van, nem kerülhet az ellenség kezébe.” (Dégh 1952:182).

Furcsa fintora a történelemnek, hogy a törökországi örmény Magyarországról várta vissza az örmény önálló államiság jelképét, a koronát, a magyar nép pedig Törökországból remélte Kossuth és a korona hazatérését, a nemzeti függetlenség elhozatalát. Egyiknek is, másiknak is a korona a nemzeti függetlenséget jelképezte. S még hozzá egy és ugyanaz a korona! Mi több,

a szilisztriai görög is attól a koronától várja Konstantinápoly török uralom alóli felszabadulását, melyet viselője egy húsvéton Magyarországról visz haza.

Mindezek láttán-hallatán elgondolkozhatunk azon, hogy vajon a történelem groteszk játéka-e e különös egyezés, vagy megszokott közép-kelet-európai história, hol a történelmi események hullámverésében a legkülönbözőbb népek, néptörzsek, népcsoportok sodródtak egymás mellé, kerekedtek egymás fölé, igázták le egyik a másikat, szövetkeztek egymással vagy éppen hadakoztak egymás ellen, békét kötöttek vagy gyűlölködtek a mindenkori nagyhatalmi törekvések szorításában, s a vérzivataros századok tapasztalatai minden népben kialakítottak egyfajta történelmi hagyományt: én-képet és ellenségképet, vélt vagy valós sérelmek, sikerek és kudarcok történelmi tudatát, és a népi emlékezet nem hagyta feledésbe menni, megőrizte csaknem napjainkig. Ily módon ugyanarról az eseményről, vagy ugyanarról a tárgyról a legkülönbözőbb történelmi tradíciók születtek és maradtak fenn Kelet-Európa népeinek körében, egymásnak ellentmondó vagy egymást támogató tartalommal - újabb színekkel dúsítva a sokszínű európai kultúrát.

Köszönetet mondunk

Csiky Zoltán országos örmény képviselőnek, hogy tiszteletdíját adományként rendszeresen az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnek utalja át.

Köszönetet mondunk Lődy Györgyné, Gutmann József, Betegh Kamill, Gyarmati Éva, Karászi János és neje, valamint az Issekutz család adományozóknak a munkácsi Zrínyi Ilona könyvtár megsegítéséért. Az adományt eljuttattuk a Kárpátaljai Szövetség irodájába.

Köszönjük Dr. Zabulik László 2000 Ft adományát, amelyet az erdélyi magyarörmény közösségek részére kér eljuttatni.

Utánnnyomás a Mai Belváros c. Lap 2003. november 5-i számából

Kitüntetések a nemzet ünnepén Díszpolgárok: művészettörténész, orvos, főrabbi

Az önkormányzat egyik legmagasabb elismerése a Díszpolgári cím és Érdemkereszt kitüntetés. Azok részesülhetnek ebben, akik Belváros-Lipótváros javára kifejtett munkásságukkal, megbecsülést kiváltó tevékenységükkel hozzájárultak a kerület fejlődéséhez, gyarapodásához és hírnevének öregbítéséhez, Számos belvárosi polgár javaslata közül választotta ki, és szinte egyhangúlag döntött a testület az idei díszpolgárok személyéről - mondta ünnepi köszöntőjében Steiner Pál polgármester,

(Az EÖGY füzetek megjegyzése: a három díszpolgár Dr. Dávid Katalin, Prof. Dr. Papp Lajos, Raj Tamás; a számunkra fontos és közeli Dávid Katalint bemutató írást közöljük)

Dr. Dávid Katalin

Erdélyi gyökerű örmény hercegi család tagjaként 1923-ban Szegeden született. Esztétikából, művészettörténetből és középkori régészetből doktorált. Fiatalon megalapította a Művészettörténelmi Dokumentációs Központot, megteremtve ezzel a hazai modern művészettörténelmi kutatások bázisát. Nyugdíjba vonulásáig vezette az általa létrehozott egyházi gyűjtemények országos szakfelügyeletét. Nevéhez fűződik a Tel Avivban található világhírű Nahum Goldman Múzeum magyar kiállításának létrehozása. Munkásságát több száz magyar- és

idegen nyelvű tanulmány, könyv fémjelzi. A Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatán huszonkét évig ikonográfiát és tipológiát tanított. Több magas elismerés és kitüntetés birtokosa: a Magyar Művészeti Akadémia és a Szent István Akadémia rendes tagja, kitüntették a Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjével és Magyar Örökség díjjal, valamint büszke birtokosa a Széchenyi-díjnak. Megkapta a hölgyeknek adható legmagasabb vatikáni kitüntetést, a Pro Ecclesia et Pontifice pápai aranykeresztet. Nemrégiben a Magyar Katolikus Egyház által adható legmagasabb tudományos kitüntetésben, a Stephanus-díjban részesült.

Számtalan szállal kötődik a Belvároshoz. Évtizedek óta a Falk Miksa utca egyik műemlék jellegű házában él. Bár az év egy részét a Vatikánban munkával tölti - a díszpolgár cím adományozása előtti napokban még Rómában tartózkodott -, mindig örömmel tér haza a Belvárosba.

A kerület új díszpolgára hangsúlyozta: „Sok elismerést kaptam életem során, de talán erre vagyok a legbüszkébb, hiszen ez az otthonom díja, amit az itteni emberek, a szomszédaim ajánlására kaphattam”.

Emlékeztetőül közöltük az V. kerület lapjának három hónappal ezelőtti híradását, hiszen a Fővárosi Örmény Klub 2004. március 18-i találkozójának régóta várt és tisztelt vendégeként Dr. Dávid Katalint tisztelhetjük és köszönhetjük.

(Nagy sikert aratott könyvének, amelynek címe A teremtett világ misztériuma, második kiadása alkalmából, 2003. szeptemberi számunkban közöltünk Egy könyv a Könyvről címen ismerttetést.)

„Te rongyos élet...”

A zenés előadás közben egyszercsak felhangzik egy dal: Az én nevem la bella Tangolita... Ábrahám Pál híres, remek zenéjére három fiatal színész táncol, élvezetesen. Hangsúlyozottan oldott, jó a hangulat. Ezután megszólal a Mesélő. Vagy nevezzük Szerzőnek. Ezt halljuk tőle:

A Bál a Savoyban Tangolitáját Eöri Klárával láttam először Sátoraljaiújhelyen. Apám kollégája volt a debreceni színházban. Ő játszta a vamp-szerepeket; ma úgy mondanánk, szexbomba volt. Bár férjes asszony, rajzoltak körülötte az udvarlók. A legkitartóbb - vagy leggazdagabb? - lovagja egy pesti nagykereskedő, igazi kövér kapitalista, hatalmas szivarral. Ford-kocsiját sofőr vezette. Hetenkint megjelent és kirándulással egybekötött ebédekre hívta Klárit a Kékesre, Lillafüredre, a Szépasszony völgyébe. Klári csak azzal a feltétellel ment vele, ha engem is visznek.

Elöl ült Klári a fiatal sofőr mellett, hátul én az öreg kapitalistával. Csodálatos kirándulásokat tettünk és remek ebédeket ettünk. Így lettem 12 évesen a gyönyörű színésznő „elefántja”.

Klári aztán Ördögh Sára néven filmezett, majd Déry Sáríként a Royal Revüszínház meztelen primadonnája lett. A háború végén férjhez ment egy grófhhoz, de nem soká lehetett grófné, mert a háború után kitelepítették őket. Egy kis faluban, vakbélgyulladásban halt meg. Az ő története ihlette a „Te rongyos élet” című filmet.

Ezután - természetesen - felhangzik Kálmán Imre operettjéből a jól ismert dal:

*„Te rongyos élet, bolondos élet,
leszokni rólad, Istenem,
milyen nehéz...”*

Talán érdemes emlékeztetni az Olvasót arra, hogy ez a némileg mélabús operett dal mennyire súlyossá vált a Mesélő által említett filmben. Bacsó Péter - a Tanú, a Harmadik nekifutás, a Nyáron egyszerű (és még sok más film) rendezője - a Te rongyos élet című műve zárójelenetében a kitelepített fiatal színésznő (Udvaros Dorottya felejthetetlen alakítása)

megalázva, keserűen, de valódi színházban, nagyszámú közönség előtt színpadra léphet. Ez az élete. Színésznő. Mosolyogva-sírva énekel. A képről lerí, az éneken átvirít az a zokogás, amely az emberi méltóság megaláztatásából fakad. Mosolyog, mert élni kell és sír, mert élni nehéz. De nem élni nem lehet, nem szabad.

Talán megbocsátja az Olvasó is, a premier Mesélője, a Nagy Őreg, azaz Bende Miklós is ezt a kis kitérőt, de úgy érzem, hozzátartozik ahhoz a felejthetetlen hangulathoz, amit a *Nosztalgia* című produkció nyújtott. Mindjárt kiderül, hogy miért.

Mindez ugyanis a Fővárosi Örmény Klub január 15-i klubestjéről szól, amelyet a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat (BÖKÖ) szervezett a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az EÖGYKE támogatásával. A BÖKÖ képviselője (s egyúttal a 2002-es önkormányzati választásokon képviselővé lett összes magyarörmény elektor legidősebbike), Bende Miklós *Nosztalgia* című premierjét kínálta nekünk, amelynek műfaja a szerző-rendező-főszereplő meghatározása szerint „banántánc dalban és prózában a szerelemről”.

Bende Miklós ezúttal nem egyszerűen csak „ír és rendez” - Bende Miklós jelentőségteljesen ott van a színpadon. Ugyanis a terem néhány négyzetmétere mindenféle emelvény és egyéb műszaki csavar nélkül valóban színpaddá válik: egy világot jelentő térré. Legalábbis egy egész Magyarországot jelentő térré. A szerző-mesélő-rendező ott ül (sajnos, járókerete mögött), és jelen van. Hogy ez a hangsúlyozott jelenlét miként, mitől jöhet létre? Talán attól, hogy egy tapasztalt, sokat megélt ember szeretettel és szerelemmel végigélt, végigkínlódott, végiggyötrődött életéről szól; teszi ezt humorral és felelősséggel.

Felvillan a történelem: az 1930-as évek végének, a negyvenes évek elejének sok reménye és csalatkozása, Ludovika, harcok, hadifogság, színház, ötvenes évek, stb. A szerző-narrátor mesél, események, jelenetek támadnak életre, sorjáznak a történetek, történelmi célzások. A bejátszott zenék mind-mind jó ismerőseink.

Bevonulok a kecskeméti tüzérrekhez, Szentirmay Mario, főnemesi származású barátom menetel mellett. Rangjához illően raccsol. Ma is hallom, ahogy Szentirmay lelkesen fújja a fülembe, hogy „Gáboh Áhon kézagyúja fel van vihágozva”.

Azért kár értem, hogy a csatatéren kell majd ifjú életemet a hazáért áldoznom. De büszke is vagyok rá.

Őrségben állok a kecskeméti tüzéraktanyánál, ahol pár hete még a kislányokat kísérgettem a strandra. Szürke kaszárnya kapuja előtt...

„Wie einst Lilly Marlen...” - ahogyan akkor a német katonai adóvá lett belgrádi rádió sugározta minden délben. „Adieu und Vergiss Mich nicht”!

Bende Miklós következetesen végigvitt, kedves ötlete az előadás különleges értéke, egyfajta „történelem alulnézetből”. Előttünk áll egy ember, aki végigélt Magyarország nyolc, igencsak zűrös, fájdalmas évtizedét, igen gondosan rögzíti is a fontosabb eseményeket, hiszen - ha őszinte akar lenni - nem takaríthatja meg, hogy felvillantsa az elmúlt évszázad megannyi rémületét.

De... de az egész előadásban még sincs egyetlen percnyi siránkozás! Nincs búsmagyar-kodás, nincs fájó mellveregetés, Bende Miklósnak eszébe sem jut, hogy sajnáltassa, vagy a történelem alakítójának, a „fősodor harcosának” láttassa önmagát. Ő még 1944. körülzárt Budapestjén is azzal foglalatoskodik - saját bevallása szerint - hogy villamoson, szinte a tűzvonalban virágot vigyen Kispestről Budára a kedvesének!

Tessék belegondolni, milyen lelkiismeretes, őszinte, főként pedig intelligens történelemábrázolás ez manapság, amikor szakajtó-számra teremnek az ellenállók, a hősök, amikor annyi visszaemlékezésből kiderül, hogy ki mindenki állt a gáton hősiezen, és csak mondják-mondják a megvilágítást és a megvilágosodást; hallgatót, olvasót és igazságot nem kímélve.

Mi a *Nosztalgia* bemutatóján jóízűen kacagunk a poénokon és ellágyulunk rég hallott, kedves slágereken, majd az előadás után kezd el mocorogni bennünk az érzés,

hogy bizony, bizony, piszok időszakok váltották egymást még piszkosabbakkal... s ezt mind végig kellett élni.

De térjünk vissza egy villanásnyira a poénokra. Bende Miklós úgy tudja elmesélni például a hadifogsága tényét, pontosabban a táborban szervezett színházi előadást, hogy szinte el is felejtjük: a szovjet hadifogság amúgy a legkevésbé sem volt leányálom.

Hasonló a megközelítés az ötvenes évek elejéről, a Színművészeti Főiskolán akkoriban folyó oktatásról. Az előadás során egyébként ez az egyetlen olyan történet, amelynek csattanóját - információhiány miatt - kevéssé értette a közönség:

Megismerem leendő feleségemet, Csiut, aki színésznőnek készül, de kirúgják, amikor egy vitriolos pamfletet adnak elő, amelyben Simon Zsuzsát „Hozsanna Zsuzsanna” címen gúnyolták. Csiu a főigazgató nő szolgálékű kis titkárnőjét alakította, kiváló karikírozó készséggel. Mikor a főigazgató nő leküldi két anygallal a főiskola új tanrendjét, egy Szerencsekereket, Csiu tekeri és olvassa, egyre lelkesebben:

marxizmus, orosz, honvédelem, marxizmus, orosz, honvédelem, marxizmus, orosz, honvédelem - SZAKMAI TÁRGY? Álljunk le - szól Csiu - GÉPHIBA!

Hogy mi ebben a poén? E sorok írója majdnem másfél évtizeddel később töltött egy évet ugyanezen a főiskolán s bizony, még akkor is visszaköszönt a szocialista tanrendi gyakorlat - gondosan tanultak például politikai gazdaságtant s mintegy mellesleg egy kevéske idő jutott vívóleckére vagy énektanulásra, tánctanulásra is...

Ha pedig már a színészekig jutottunk, hát föltétlenül szólnunk kell a bemutató három fiatal színészeről. Bende Miklós ugyanis nemcsak szavakban jelenít meg, hanem képben, cselekményben is: profi színházi előadást csinál.

Valiszka László óriási karikírozó képességgel bír, nevetéshullámokat vált ki, amikor például szerelmes dal közben sorba udvarolja a közönség soraiban ülő hölgyeket. Nagy Tímea meglepően jól énekel és Szépes Adriennel együtt hol forró, hol vicces pillanatokat jelenít meg. Mindhárman igen fegyelmezetten, komoly összpontosítással oldották meg szerepeiket, ami pedig nehéz feladat, hiszen egy-két dalszöveget leszámítva nincsen szövegük. (Tessék elhinni: hatalmas figyelemre és önfegyelemre van szükség ahhoz is, amikor például magnóról leadott zenei alapra kell ráénekelni.)

Az előadást ugyanis Bende Miklós úgy találta ki és úgy rendezte meg, hogy csak gépről bejátszott zenét alkalmazhatott. Ezeket pedig ábrázoló színészi mozgással tette érdekessé, mozgalmassá. A zene vezérlését és keverését (ugyanis a színészek erősítéssel is énekelnek) Bacsó Zoltán végezte igen jó érzékkel. Pedig a Bartók nevét viselő terem akusztikája rémes; nagyon kemény - mondják szaknyelven.

Térjünk vissza azonban ahhoz, ahogyan a szerző-rendező-mesélő látja és láttatja a történelmet, szelíd humora segítségével:

1956. Kecskeméten az új évadot a Marica grófnővel kezdtük. Volt már valami a levegőben...

Mindenesetre honfiúi buzgóságomban a „Szép város Kolozsvár”-t betettem a finálé ultimóba, alkalmat adva a színészeimnek, hogy a darab végén újra elénekeljék. Meg is tették, annyira, hogy egyszercsak azt vettük észre, hogy a közönség nem akar hazamenni és esténként a darab végén 20-22-szer ismételteti a „Szép város”-t.

Egy előadás végén Gyökössy rendező kollégám hív Szegedről:

- Nálunk forradalom van, az egyetemisták felolvasták a 12 pontot. Ti mit csináltok?

- Nálunk nincsenek egyetemisták. Mi a Szép város Kolozsvár-t énekeljük.

Október 23-át írtuk.

Felhangzik a magnóról a lengyelek híres, szép dala, a Czerwone maki na Monte Cassino... amely a Monte Cassino ostroma idején, 1944 áprilisában-júniusában elesett lengyel katonák emlékére szól. (Több mint 4 ezer sebesült és 924 halott.) A dal refrénjének szövege - szabad fordításban - így hangzik: a Monte Cassino pipacsait harmat helyett lengyel vér öntözte, e

virágok között kapaszkodtak felfelé a katonák meghalni, de a halálnál erősebb volt a haragjuk. Múlnak az évek, évszázadok, de a Monte Cassino pipacsai mindig is pirosabbak lesznek, mert lengyel vér öntözte őket...

Bende Miklós ugyanis éppen lengyelországi vendégszereplésekről és utazásokról mesél:

Egy alkalommal, az előadást megszakítva, nekem köszönte meg a primadonna a varsói operettszínházban, hogy a háború alatt átmentettük ezeket a katonákat a németek elől. Az Anders-hadseregben ugyanis sokezeren szolgáltak olyanok, akik Magyarországon át, magyar segítséggel kerültek el a német, vagy szovjet hadifogoly-táborokat, és jutottak át a szövetséges területen alakuló lengyel hadseregekhez.

A közönség állva ünnepelt. Azt hittem, elsüllyedek. Nekem ebben semmi részem. Köszönjék a magyar népek és az akkori belügyi államtitkárnak, idősb Antall Józsefnek.

De a Monte Cassino pipacsairól szóló dal hallatán ma is látom és átélem a filmbeli jelenetet - hiszen magam is megjártam a frontot-, ahogyan Zbigniew Cybulski elesett bajtársai nevét sorolva meggyújtja a pultra helyezett poharak tartalmát. Mint kis, temetői mécsesek, égnek hosszú sorban a pulton álló vodkás poharak.

És az előadásban csak ezután úszik el a Monte Cassino zenéje... A szerző-narrátor tovább mesél; neki van hozzá joga, neki szabad megbocsátó humorral beszélnie a megdöbbenő dolgokról... hiszen átélte őket! (Talán ezért is juttatta oly élénken eszünkbe az elején említett Bacsó-filmet.)

Az egész előadás talán egyetlen „kemény” részlete a Mesélő szájából így hangzott:

Párizsban lestopoltunk egy szexmózi előtt, amelynek a neve: Trianon - viszont egy másik városnegyedben, egy hatalmas tűzfalon felirat fogad: Budapest, 1956.

Firenzében némán lehorgonyozunk Savonarola emléktáblája előtt, akit itt égettek meg. Arra gondolok, hogy hány ilyen - az emberi kultúrát pusztító dogmatikus élt előtte és utána, azóta is! Milyen kár, hogy nem sikerült őket idejében megégetni!

A bemutató előadás, amelyet érdeméhez méltón igyekeztünk itt részletesen bemutatni, január 15-én zajlott a Fővárosi Örmény Klub estjén. (Immár ez is hagyományunk, hogy az év első klubestjét humornak, oldott megközelítésű s mégis lényeges dolgoknak szenteljük. Örömmel emlékszem, hogy a sort a 2001 januári kabaré-esttel én nyitottam meg. Hálístennek, immár a 2004-es, azaz negyedik farsangi klubestről beszélhetünk.) A bemutató után egyébként még napokig a fejemben járt a Kálmán-dal:

*„Te rongyos élet, bolondos élet,
leszokni rólad, Istenem,
milyen nehéz...”*

Egy bizonyos: Bende Miklós hálístennek - tiszteletreméltó kora és 2003. tavaszán történt súlyos balesete ellenére - nem, hogy nem szokott le erről a rongyos, bolondos életről, hanem igencsak profi, méltó előadásban mondott el nekünk valamit a saját életéről, és az elmúlt 20. századról. Méghozzá humorral.

Akik nem látták az előadást, sajnálhatják. Akik pedig megtehetik, hívják meg a produkciót, higgyék el, érdemes!

dcS

Hírek

Megbeszélés

Az Országos Örmény Önkormányzatnál kialakult helyzet megvitatása és közös álláspont kialakítása céljából február 7-én az EÖGYKE jelölésével mandátumhoz jutott képviselők (elektorok) megbeszélést tartanak a Fővárosi Örmény Önkormányzat székhelyén.

Genealógia

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület szeretné megjelentetni a Gudenus János

József Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája pótkötetét, de a nagy érdeklődésre tekintettel tervezzük a javított, bővített kiadást is. Kérjük az érintett - különösképpen a Pászákász, Petráskó és Rátz családokat - , hogy a hiányzó adatokat küldjék meg a szerkesztőség címére.

Előkészületeket folytatunk, hogy elkészülhessen az Örmény eredetű családok genealógiája című kiadvány, mint az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat része. Kérjük tehát a családok jelentkezését, akár Gudenus János József genealógus (1211 Budapest, Kiss János altb, u. 61.), akár a szerkesztőség címén. Kérjük az iratokat (fénymásolatukat), adatokat mellékelni.

Szakácskönyv

Az EÖGYKE megkezdte egy „Erdélyi magyarörmény szakácskönyv” előkészítő munkálatait. Kérjük, küldjenek recepteket! A szerkesztőség címére érkező recepteket a tervezett könyv szerkesztői fogják kiválogatni; nyilvánvaló, hogy ugyanazon étel többféle recept szerint is készülhet, ám egyetlen ételről nem szükséges húsz-harminc leírást közölni, néhányat - táj, családi szokás, vagy időrend szerint eltérőt - azonban igen. Ezt a válogatást a könyv összeállítói végzik el, akik kéri: a recepteket névvel aláírva küldjék be, hiszen a szakácskönyv hitelességét is az fogja biztosítani, hogy aki receptet ad meg, annak a neve is ott szerepel - a könyvben is.

Ki kicsoda?

Kérésrel és felhívással fordulunk Önökhöz!

Az EÖGYKE hozzákezdett a Magyarörmény ki kicsoda című kiadvány összeállításához, amelyben az örmény gyökerekkel rendelkező híresebb, nevesebb embereket szeretnénk összegyűjteni. Hosszantartó és felelősségteljes munka ez. Kérünk mindenkit, aki tud olyan, említésre valóban méltó emberről, aki örmény gyökerekkel rendelkezik, az adatokat juttassa el a szerkesztőségbe. Kérjük: az adott személy nevét, születése évét és helyét, az örmény vonatkozás jelzését (milyen örmény családok leszármazottja az illető), végzettsége, képesítése, szakmai vagy tudományos fokozatai megjelölését, valamint tevékenysége rövid leírását (negyed- vagy fél oldalon). Indokolt esetben természetesen ez hosszabb is lehet. Kérjük, jelezze az adatok forrását, és a dokumentumok létét:

van-e az adott személlyel kapcsolatban valamiféle dokumentum (valamint kép, fénykép, stb.) a birtokában. Kérjük, írja meg címét, elérhetőségét is, hogy az adatokat hitelesíteni, az esetleges dokumentumokat felkeresni (másoltatni) tudjuk. Kiket keresünk?

Magyarörmény származású, nevezetes személyeket, akik megbecsülést vívtak ki maguknak s akikről illik, vagy illenék tudnunk: a magyarörmény múlt, közelmúlt és jelen tudományos, politikai, közéleti, gazdasági, oktatási, hadi, egyházi, művészeti, irodalmi, kiemelkedő társadalmi tevékenységű alakjait. Kérésünket ismételjük több lapszámon át, hiszen tudjuk, hogy az adatolás nem könnyű munka. A beérkező anyagokat az EÖGYKE által erre a célra kijelölt bizottság fogja kezelni, amely eldönti, hogy végső soron ki az, aki bekerül a Magyarörmény ki kicsoda című kiadványba. Segítségüket előre is köszönjük!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Postacím:1251 Budapest Pf., 70.

E-mail: magyar.ormeny@axelero.hu

fax: 201-2401.

A következő klubtalálkozó

A Fővárosi Örmény Klub következő klubestjét február 19-én, csütörtökön 17 órakor tartja a Magyarok Háza (V. Semmelweis u. 1-3.) I. emeleti Bartók teremben.

Puskás Attila vikárius előadása: Örmény identitástudat vagy identitászavar

Mindenkit szeretettel várunk!

2004. február

Ferenczy Istvánról

Örömmel tudtam meg, hogy az m2 tévécsatornán sorozatot indítottak „Az erdélyi színház kimagasló egyéniségei” címmel.

Sokat mond a cím. Erdélyi színház. Nekünk, akik erdélyi örmény gyökerűek vagyunk, vagy a közelmúltban telepedtünk át Magyarországra Erdélyből, sokat jelent az, hogy mostanában - szinte nap mint nap - megjelenik valamilyen téma Erdéllyel kapcsolatban, különféle írott és elektronikus sajtótermékekben. Ez nemcsak nekünk fontos, figyelemztető azok számára is, akik rövidebb-hosszabb időt töltöttek e tájegységben, akár turistaként, akár más okból.

Aminek még jobban örvendeztem, az, hogy színházról van szó. Köztudott, hogy Pest után Kolozsvár az a város, ahol magyar nyelvű színház volt már az 1700-as évek vége felé. Aranka György írja az 1792-es első kolozsvári előadásról, hogy „társadalmi szükségletből teremtődött meg Erdélyben is az állandó magyar színház”.

E korai és igényes kezdetnek köszönhető, hogy az 1790-es években Kolozsváron Shakespeare-t, Schillert, Molière-t játszottak.

1821-ben a Bánk bánnal nyitott a Farkas utcai kőszínház. Oldalakat lehetne írni a színház idevonatkozó történelméről. Most azonban nem ez a cél. Azoknak a színészeknek, akik akkor ott éltek, színre léptek és áldoztak Thália oltárán, mint Jászai Mari, Szentgyörgyi István, Paulay Ede, Jancsó Pál, Ditrói Mór, Prielle Kornélia és még sokan mások, és akik Kolozsvár után többnyire pesti színházakhoz szerződtek, sok áldozatot kellett hozniuk, nehézséget leküzdeniük ahhoz, hogy a színház elérje célját, és ne csak mint szórakoztató eszköz, hanem mint nyelvmívelő intézmény is betöltse hivatását.

Az, hogy Marosvásárhelyen miként alakult a színi-mozgalom az első és második világháború előtt és az azt követő időkben, kik és mit játszottak a Székely Színházban a város lakói számára, hogyan alakult át a színház Nemzeti Színházzá, azt egy más alkalommal kell megírni.

A tv-sorozat lényege, hogy kimagasló egyéniségeket mutat be, azokról szól a műsor, akik ma is élnek és játszanak, szórakoztatják a „nagyérdeműt” és azokról is, akik örökre elhagyták kedvelt nézőközönségüket és már csak emléküek él a földön.

2004. január 8-án este 20.05-kor kezdődött a *Ferenczy István* életművét bemutató műsor. Annak a Ferenczy Istvánnak szentelték a műsort, aki a marosvásárhelyi színház örökös tagjaként alig egy éve, rövid életének súlyos betegsége miatt hunyt el.

Sajnos későn kapcsolódtam át a csatornára és az adást többszöri telefonhívás miatt csak kisebb nagyobb hézagokkal tudtam követni. Egy pillanatra beállt a képbe egy plakátszerű lap, amin a „ripacs” szó volt olvasható. Azt hittem, hogy valami darab, vagy regény címe.

Sütő András volt az egyik interjú alany. Objektíven, szépen szólt Ferenczyról. Elmondta, hogy a Tamási Áron műveket hitelesen, a székelységre jellemző derűvel játszotta. A művekben rejlő szépségeket jóízű hangsúllyal sokszor Sinkovits mélységével adta elő, a székely tájszólásnak mestere volt, frappánsan alkalmazta minden mondatát. Sütő csak dicsérőleg szólt róla.

Vitályos Ildikó volt a második kérdezett-mesélő. Nostalgiaival emlékezett a színészre, a közös szereplésekre. Nagyra becsülte játékát, életvitelét.

Ezután jöttek a „nagyok”, a kolozsvári László Gerő, csak éppen azt nem mondta, hogy rémlik neki, hogy volt valaha egy Ferenczy István.

A nagy Lohinszki. Nem tudom miért olyan nagy, hisz olyan, mint ő, van még egy jó néhány a nagyvilágban. Azért mert színtelen, monoton hangjával, stílusával bódította a vásárhelyieket? Ferenczy Istvánról azt merte mondani, hogy annak ellenére, hogy már professzor volt a

Szentgyörgyi István színészképző főiskolán, (akadémián?) nem képezte magát, nem olvasott, inkább horgászott. Ha a horgászattal jellemzi a néhai Faluvégi Lajost, akinél jobb halászlevet senki nem tudott készíteni, az már hihető, de ő is csak szabadsága alatt és ő róla sem lehetett állítani, hogy nem olvasott.

Mit tudta Lohinszki úr, aki a Bolyai és Lupény utcai szakaszon, merev arccal, sem jobbra, sem balra nem nézve, csak a földet kémlelve haladt fel vagy lefelé, hogy Ferenczy a Maros parton, vagy más patak partján, a víz csendes folyását, vagy esetleg fel-fel bukkadó halat figyelve min elmélkedett? Milyen ötletek jutottak eszébe kint a természetben egy-egy szerep megoldási módján, mi jött be a képbe, hogyan rajzolódott ki a forma a tartalomhoz, amit majd színre visz.

Aztán jött Tar, akit sokan Lacinak hívnak. Az ő szájából hangzott el a „ripacs” szó. Nem voltam rest, elővettem a Révai Nagy Lexikon 16-os kötetét. A ripacs címszó alatt a 281. oldalon írja, hogy tréfás értelemben a vidéki színészek gúnyneve, amely a XIX. sz. utolsó évtizedeiben keletkezett.

Attól félek, hogy a nagyközönség, a nézők nagy része nem így értelmezi a szót, inkább lenézést, lebecsmérlést érez mögötte. Mi lehetett Tarnak a célja ezzel a jelzővel? Valaha valami sérelem érhetett Ferenczyvel kapcsolatban, esetleg Ferenczynek nagyobb sikere volt, több nyíltszíni tapsot kapott és ez annak idején fájt neki? Igaz, az interjú vége felé inkább magáról beszélt, arról, hogy az idő és ezzel az élet is nagyrészt eltelt, hogy ő is megöregedett, sok-sok ráncsal, ami jól látható volt a képernyőn. Közben a telefon újra csengett, így nem tudtam meghallgatni azt a mondatot, amivel állítását esetleg megmagyarázta volna. Ha ezt egyáltalán megtette.

Régi közmondás, hogy halottakról vagy jót vagy, semmit. Ez ma is érvényes. Ha a művész urak nem tudtak a volt kollegáról, munkatársról, a Thália papjáról jót mondani, miért nem zárkoztak el a beszélgetéstől? A szerkesztő talált volna más alanyt e célra, ha mást nem, akkor az utca emberét.

A nagyközönség, aki látta, csak tisztelni tudta Ferenczyt. Felnézett rá, de nem testalkata miatt. A szerkesztő azt hallotta volna, hogy tehetséges színész volt, élvezet volt látni a Vágy villamosában, a Jámborlelkű Flóriánban, az Énekes madárban, a Bolyai monodrámában és még nagyon sok más szerepben, amelyet mély átéléssel, hiteltérdemlően, Sinkovits-rangú stílusban és hanghordozással vitt a színpadra, akár örmény-magyarként, akár székely-örményként.

*Budapest, 2004. január 18.
Borbély B. Júlia*

Megmarad-e Kárpátalján a Zrínyi Ilona Könyvtár?

Ukrajna egyetlen magyar könyvtára, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tulajdonában levő, Munkácson működő könyvtár ma már nem tudja kifizetni a gázvillany- és telefonszám-láját, valamint a könyvtáros és a takarítónő tiszteletdíját, összesen havi 30.000 Ft-nak megfelelő grivnyát. (Nem tévedés: 30 ezer forintnak megfelelő összeg!) A könyvtár működtetésére beadott pályázatukat elutasították.

A naponta reggel 9 órától délután 16 óráig nyitva tartó Zrínyi Ilona Könyvtár a magyar iskola és a liceum diákjait, a Tanítóképző Főiskola hallgatóit, Munkács magyar polgárait fogadja.

Segítsen, aki tud és akar!

A Kárpátaljai Szövetség számlaszáma: 11711034-20834951

A közlemény rovatba az alábbi szöveget kell írni:

„Adomány a munkácsi Zrínyi Ilona Könyvtár javára”

További információk (és csekk) kaphatók a Magyarok Házában működő Kárpátaljai

Szövetség irodájában (1052. Budapest Semmelweis u. 1-3. III. 326, naponta 10-14 óra között.
Tel: 267-0198)

1% 1 % 1%

Közeleg az adóbevallás ideje. Személyi jövedelemadónk egy-egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy adónk 1%-át felajánlhassuk az Egyesületnek. Ezzel hét éve működő Egyesületünk működését támogathatjuk.

Kérjük, jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre, s ezáltal önmagára is. Hiszen tagságunk azért dolgozik, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja az utókornak és továbbfejlessze. Ezzel tartozunk tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

A jövedelemadó bevallásakor az APEH által mellékelt rendelkező nyilatkozatot kell kitöltenie.

A kedvezményezett adószáma: **18085590 -1- 41**

A kedvezményezett neve: **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület**

Egyúttal javasoljuk, hogy a másik, az egyházaknak szánható egy százalékkal támogassa a Magyar Katolikus Egyházat, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza. A Kádár Dániel apátplébános által évtizedeken át vezetett Orlay-utcai templomnak **nincs önálló technikai száma!**

Ezért javasoljuk, hogy a másik rendelkezési lapon kezdeményezettként tüntesse fel a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma: 0011

A rendelkező nyilatkozatokat tegye külön-külön szabvány méretű borítékba, írja rá saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét, majd a lezárt borítékokat mellékelje adóbevallásához.

Köszönjük, hogy gondol ránk!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

*A Budapest XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat január 23-án mutatta be **Szongott Kristóf A magyarok eredete és őslaka** c. művének (Szamosújvár 1906.) reprint kiadását a Kelenvölgyi Közösségi Házban. Szesztay András, a kerületi Önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke megnyitója után Harmath Kálmán elnök köszöntötte az érdeklődőket, valamint a sajtó képviselőit, majd Kobza Vajk kobzon előadott gyönyörű erdélyi örmény dallamait hallgathattuk. Az igen érdekes, sok forrásanyagot feldolgozó mű 1900 Ft-ért vásárolható meg a XI. kerületi Örmény Önkormányzatnál. Köszönjük, hogy ismét egy Szongott-művel bővült a magyarörmény könyvtár. A bemutató pazar örmény ételkóstolóval zárult, amely - mondhatni hagyományosan - Keszy-Harmath Péterné remekműve volt. Kérjük, olvassák figyelemmel az előszót, amely Nagy Kornéltól származik.*

Előszó

„E világ csodakert, s benne virág az ember” - mondja az örmény Dzsiváni mester a 19. század ünnepelt asugh költője Jönnek, s tovatünnek című költeményében. Virágot említünk, s értékre gondolunk, mert minden, ami múlandó, és az idő által pusztulásra ítéltetett, elenyészik. Ezért is szükséges üzenet gyanánt hátrahagyni valami töredéket a jövőendő számára. Talán a sors, vagy az isteni gondviselés rendelte a szamosújvári Szongott

(Aszvadur) Kristófot arra, hogy mindent lejegyezzen, feldolgozzon és publikáljon, egy elmúló, de ugyanakkor még eleven hagyományú kultúráról, azaz az erdélyi örménység múltjáról.

A főgimnáziumi tanár filozofi hévvel vetette bele magát az örménység zivataros történelmének kutatásába. Munkásságában komoly támaszul szolgált latin, ógörög és örmény nyelvtudása, továbbá a sajátos hangzású erdélyi örmény dialektus, amely még a 19-20. század fordulóján élő hagyomány volt. Megérezvén, hogy az erdélyi örménység nyelvileg teljesen beolvad a magyarságba, mindent megtett, hogy e nyelvből valamit az utókor számára megőrizzen. A magyarok eredete és őslaka című könyvének 1906-os megjelenésekor már több tudományos cikk és könyv megírása után volt.

Még aktív főgimnáziumi tanárként 1887-ben - részben saját költségén elindította az Arménia című folyóiratot, amely mintegy 20 esztendőn át az erdélyi örménység, s a hazai armenisztika tudományos fórumaként működött. A folyóiratot nemcsak a többségében már értelmiségi státuszban lévő örmény származékok olvasták, hanem a korabeli magyar tudományos közélet számos képviselője is. Ezek közé tartozott gróf Kuun Géza, a magyar őstörténet és a hazai kunság jeles kutatója, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának titkára, aki 1892-ben Szongott Kristófnak címzett levelében a magyar őstörténet örmény vonatkozásairól értekezik. E levél megírásában nagy szerepet játszott, hogy gróf Kuun Géza kezébe került az 1892-ben kiadott középkori örmény történetíró, *Movszesz Khorenaci: Nagy-Örményország története*, Szongott Kristóf fordításában, amelyben az örmény historikus több ízben is megemlíti a hunok betörését a Kaukázusba. Gróf Kuun Géza Szongott Kristófot a magyar őstörténet örmény történeti vonatkozásokkal is kiegészített monográfia megírására ösztönözte, amely 16 esztendő kutatásai után látott napvilágot 1906-ban, Szamosújvárt; A magyarok eredete és őslaka címmel.

De térjünk vissza gróf Kuun Géza levelére, amelyben a magyar őstörténet örmény vonatkozásában megemlíti egy korábban született monográfiát, mégpedig *Lukácsi Kristóf* 1870-ben Kolozsvárott megjelent: *A magyarok őselei, hajdankori és jelenlegi lakhelyei, eredeti örmény kútfők alapján* című munkáját. Bár Szongott Kristóf könyvéről beszélünk, nem kerülheti el figyelmünket a mű keletkezése szempontjából jelentős szerző, Lukácsi Kristóf tudományos munkássága.

A szamosújvári örmény katolikus plébánost, Lukácsi Kristófot a hazai armenisztika alapító atyjaként tiszteli a szakma, s 1859-ben latin nyelven írt *Historia Armenorum Transsylvaniae* című könyvét a nemzetközi armenisztikában mind a mai napig az erdélyi örménység legfontosabb monográfiájának tekintik. Lukácsi a bécsi örmény katolikus mechtarista kongregáció levéltár kéziratai között kutatott, s többször akadt olyan örmény történeti forrásokra, amelyek nomád népek, s esetleg ősmagyarok kaukázusi kapcsolatairól tudósítanak. Ezeket a töredékeket Lukácsi Kristóf kivonatolta, sőt 1870-es kiadású könyvében meg is jelentette. A szerző azonban olyan szintig jutott a magyar őstörténet kutatásában, hogy az örményeket nyelvileg és genetikailag a magyarokkal azonosította. Szongott Kristóf felhasználta Lukácsi Kristóf művét, de magyar őstörténettel kapcsolatos elméletét elvetette, ugyanakkor könyvében külön fejezetet szentel Lukácsi Kristóf munkásságának.

Szongott Kristóf könyve a 21. század távlatából visszatekintve, mindenképp kiemelkedő forrásértékkel bír: az olvasó betekintést nyerhet a magyar történettudományt, s így a magyar őstörténet-kutatást foglalkoztató vitákra a 19-20. század fordulóján. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy e korszakban zajlik a szakma művelőit akkor igencsak megosztó ugor-török háború. Szongott Kristóf valójában egyik oldalra sem áll, sőt munkájában külön-külön fejezetekben igyekszik összegezni a magyar őstörténet török, illetve ugor nyelvi és kulturális kapcsolatait.

Önálló fejezetben említi meg az iráni népekkel való kapcsolatokat, különösen szkíta és párthus érintkezéseket, mivel az armenisztikában köztudott, hogy Örményországban mintegy öt évszázadon keresztül a párthus eredetű Arszakida dinasztia uralkodott, tekintettel arra, hogy az örmények apostola Világosító Szent Gergely is a nevezett párthus eredetű dinasztiából származott. Ugyanakkor Szongott Kristóf felhívja a figyelmet az 5-10. századi örmény források roppant gazdagságára, amelyeknek jelentős része az idő tájt még nem érte meg kritikai kiadását, hisz maga a szaktudomány is a maga gyermekbetegségeivel küszködött ekkor. A szerző figyelmét egyáltalán nem kerüli el, hogy milyen nélkülözhetetlen és pontos értesüléseket közölnek a tárgyalt korszak örmény forrásai a Kaukázus lejtőin nomadizáló népekről és törzsszövetségekről. Sajnos a jelenkor szakembere is kénytelen hozzáfűzni, hogy a magyar őstörténet szempontjából oly fontos örmény történeti kútfők gyakorlatilag nincsenek tudományosan feldolgozva.

A fentebb forrásértéket említettünk, s így nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kor másik, magyar őstörténettel kapcsolatos szakmai vitáját: a szavartoi aszfaloí, vagy más néven szavárd kérdést, amely tulajdonképpen armenisztikai kérdés is. Ennek a kérdéskörnek Szongott Kristóf is külön fejezeteket szentelt. E vita középpontjában VII. Bíborbanszületett Konstantin (945-959) bizánci császár műve, a *De Administrando Imperio* áll, ahol az uralkodó említés tesz a türkökről (turkoi), akik a besenyőkkel vívott harcok során elmenekülnek, s egyik csoportjuk Perzsiába telepedik le, s akik magukat valamely okból régi nevükön szavartoi aszfaloínak nevezik. A kor tudósait lázba hozta eme elnevezés értelmezése, és ezáltal az 1890-es évek közepén pezsgő vita robbant ki Thúry József, Fiók Károly és Petz Vilmos között, akik elméleteiket a *Századok* és a *Philológia* Közlöny oldalán fejtették ki. A tudósok nyomán a szerző külön fejezetben kiemeli a bizánci császár örmény kapcsolatait, továbbá örmény származását, és a császárral kortárs örmény történeti forrásokat, amelyekben megemlítésre kerül a keresztény szavardi nép, akik az akkori Örményország északkeleti részén lakoztak. Bár utóbb bizonyítást nyert, hogy a görögösített szavartoi aszfaloí kifejezés, és az örmény szavardi egy és ugyanazon népességet jelöl, nyelvi hovatartozásuk azonban mind a mai napig szakmai vita tárgyát képezi.

Ami talán Szongott Kristóf művét némiképp beárnyékolja, hogy maga is beleesik a délibábos rokonítás elméletébe, jelesül a magyarság rokonai közé sorolja az olaszokat, szlávokat, a görögöket, és a németeket, s ezeket erőltetett nyelvi és hangtani egyezésekkel kívánja alátámasztani.

Mindent egybevetve: Szongott Kristóf, aki nem volt elsősorban a magyar őstörténeti kutatás avatott tudora, művében precízen összefoglalja a korszak magyar őstörténettel kapcsolatos tárgyalt és vitatott elméleteit. Jelen sorok írója nem kimondottan a magyar őstörténet-kutatás szemszögéből, hanem mint történész és kíváncsi olvasó mondja el gondolatait, és mindenképpen nagy becsben tartja e könyvet, örömmel üdvözli annak reprint kiadását. Amint az első sorokban áll, az érték - így e könyv is - nagybecsű ékszer, mert mondandóján kívül át- meg átüt a kor gondolkodása, eszménye és értékvilága. Egy kicsit romantikus. Talán egy letűnt korszak lenyomata vagy üzenete az, amit most az olvasó kezébe vesz. Így ügyeljen rá minden, tudományt és irodalmat szerető ember.

Budapest, 2003. december 1.

Nagy Kornél

Utánnymás az Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesülete Közlemények 2003/4 című kiadványból

Lélek

Hitünk szerint az emberi lény kettős: test és lélek. A test halandó, a lélek maga az örökkévalóság. Ebből következik, hogy az ember mindig többre becsülte a lelkét a testénél;

lelke mindig jobbik fele, szebbik része volt. Arany János is vallja egyik verssorában: „Isten veled, jobb részem arany álma.” Petőfinek Adorján Boldizsárhoz írt költői levelében is olvashatjuk e kifejezést: „Megölted, / Nem testedet, / De ennél sokkal többet, / Jobb részedet”.

A lélek - ez az ősi magyar szó - már az 1195 körül keletkezett Halotti Beszédben előfordul, amikor is a beszédet mondó pap arra kéri híveit, hogy imádkozzanak a halott lelkéért (az akkori írásmód szerint: lelic ert). A lélek szó eredetibb, konkrét jelentése ez volt: „lélegzet, lehelet”. Ebből fejlődött ki - már a magyar nyelv keletkezésének igen korai szakaszában - az átvitt értelem. A lélek: ma az emberben az életnek és a személyiségnek testtől független, anyagtalan létezőként képzel hordozója, éltető eleme. Aki kiadja a lelkét, meghal. A lélek lehet képzeletbeli lény: gonosz lélek. Lehet kísértet: hazajáró lélek. A lélek szóval jelöljük az értelmi, akarati jelenségek összességét, az ember érzésvilágát: valami betölti az ember lelkét. A lélek akarat, erő, bátorság is: nem visz rá a lélek - mondjuk. A szó kielemezhető töve: lél. Ez lehet az alapszava az oklevelekből, a krónikákból adatolható Lél, Lehel személyneveknek. A lélek tehát származékszó, épp úgy, mint a szócsaládba tartozó lélegzet, lehelet is. A szóvégi -k- hang eredetileg kicsinyítő funkciójú névszóképző, ugyanúgy, mint például a far szó mellett a fark is.

Természetesen a mai nyelvben a lélek egységes, alakilag elemezhetetlen szó, amely több származékszónak az alapja: lelkes, lelketlen, lélektelen, lelkendez stb. Idetartozik a 18. század végén, a nyelvújítás korában keletkező lelkész szó is. Se szeri, se száma összetételeinek: lélekbúvár, lélekelemzés, lélekemelő, lélekharang, lélekjelenlét, lélekmelegítő, lélekromboló, lélekszakadva, lélekszám stb.

Valamely személy érzései akkor igazán valók, ha lelkéből fakadnak, lelkében gyökereznek. Gyermekait a szülő lelke egész melegével szereti. A Biblia intelme: szeresd Istent egész lelkedből. Aki nagyon beteg: már csak hálni jár belé a lélek. Mindent megteszek valaki vagy valami érdekében: kiteszem a lelkemet érte. Lelke rajta - mondjuk, ha úgy véljük, hogy az illetőnek kell viselnie az erkölcsi felelősséget. Ha nagy az öröm, az embernek a lelke is örül, ha nagy bánat éri, még a lelke is sír belé.

Aki valakit szeret, nemcsak lelkéből szeretheti, hanem ő maga a lelke. „Édes lelkem, szép szerelmem!” - írja Thaly Kálmán. „Szívemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája” - mondja Kukoricza Jancsi Petőfi János vitéz című költeményében. Sok-sok szeretett személy mind-mind a lelkünké, mikor mondjuk: édesanyám lelkem, lányom lelkem, lelkem magzatom (Arany János szerint: „Lelkemből lelkezett gyönyörű magzatom”). A népies szójárásban a kedves: lelkem aranyom, lelkem tubicám, lelkem galambom, lelkem angyalom (Petőfi szerint: „Hejh, Iluskám, lelkem szépséges angyala!”) Talán a legszebb megnyilatkozás is a Petőfié: „Lelkem lelke bocsáss meg”.

Hozzá tartozóinkért, barátainkért, kedvesünkért mindenünket odaadnánk, még a lelkünk üdvösségét is, úgy ragaszkodunk hozzájuk, mint lélek a testhez.

Murádin László

Százhalombattai megnyitó

A Magyar Kultúra Hete alkalmából Százhalombattán a helyi Barátság Művelődési Központ galériája jóhangulatú, színvonalas kiállítás megnyitót tartott január 19-én.

A kiállított olajképekre viszonylag könnyű ráismerni - viszonylag, mert némiképp mégis mások, mint amiket eddig Karácsony Ernőtől láthattunk.

Megnyitó beszédében Benedek Katalin művészettörténész hangsúlyozta is: a székelyudvarhelyi - és részben szamosújvári kötődésű - Karácsony Ernő festészeteszemmel láthatólag megújult, palettája kiszínesedett.

A megnyitó előtti hangulatot több elem fokozta, például a helyi (városi) TV megnyugtatóan hozzáértő érdeklődése is.

A színvonalról ezen túlmenően egy helyben lakó művész, a kolozsvári származású József Rozsnyai Júlia is gondoskodott: igen jó értelmezéssel, erővel és rokonszenves, nagyon visszafogott előadásban hallottunk tőle Dsida-verset.

(Utánnymás a Demokrata c. hetilap 2001. december 20-i számából - rövidítve)

Torma Zsófia igazsága

Sok méltatlanul elhallgatott és mellőzött alakja van a magyar tudománynak, de közöttük is a legelfeledettebb Torma Zsófia, a világ legelső régésznője. S nemcsak legelső, hanem a legnagyobbak közé is tartozik, ezt most, halála után több mint egy évszázaddal sorra igazolják külföldi kutatók írásai.

Az 1840-ben született erdélyi nemeslány élhetett volna gazdag, gondtalan, de haszontalan életet, kérőkben is válogathatott, ám őt jobban érdekelték a régi kövek, csontok, cserépdarabok. Ezt az érdeklődést génjeiben hordozta, hiszen atyja amatőr régész, történetíró, bátyja, Torma Károly pedig Aquincum és más római erődítmények feltárója. Zsófia azonban, ha nem is népszerűségben, elismertségben, de tudományos felfedezéseiben, megállapításaiban jóval megelőzte őket és korát. Mindezzért itthon szinte természetesen gúnykacaj, mellőzés, támadás a jutalma, míg a külföldi kollégák elismerik és olyan barátai vannak, mint a Schliemann házaspár. Heinrich Schliemann szintén a hivatalos régészet gúnyolódása közepette, amatőrként tárta fel Trója és Mykéné romjait, Homérosz eposzai nyomán. Zsófia barátai, levelezőtársai közé tartozott Lubbock angol régész is, aki a Prehistoric Times című könyvében leírja, lerajzolja, ezáltal megőrzi egyik legkorábbi írásemlékünket, a háromezer éves, rovásfeliratos, bronz szkíta balta-tokot.

Zsófia ásató régész lett, szorgalmához rendszerező elme, és dús fantázia társult. Sok időt töltött a „terepen”, hatalmas anyagot gyűjtött össze. Ez az anyag halála után ebek harmincadjára került. Kiadója, Fehérné Walter Anna írja, hogy gyűjteményének legértékesebb darabja, egy sumér írásjelekkel díszített orsónehezék akkor tűnt el, amikor egy Vasics nevű horvát régész 1906-ban „feldolgozta” az anyagot.

Összegyűjtött művei Magyarországon még nem jelentek meg, németül is csak kivonatosan, Jénában 1894-ben Etnographische Analogien címmel. Még e kivonatot is lelkendezve üdvözölték olyan külföldi tudósok, mint Lenormant francia régész, az első alapos sumér nyelvten szerzője, az angol Sayce, nemzetközi tekintélyű sumerológus, oxfordi egyetemi tanár. Hogy e művet magyarul is olvashatjuk, azt az emigrációban élt Fehérné Walter Annának köszönhetjük, aki Buenos Airesben kiadta Foyta István fordításában, Jáki Gábor kiegészítésével. Gyulai Pál Bukarestben 1972-ben megjelentette Zsófia levelezésének egy részét. Marton Veronika A sumir kultúra története című könyvében elismerően foglalkozik személyével. Ezzel szemben Budapesten az Akadémia Kiadónál 1986-ban, majd 1988-ban ismét megjelentetett háromkötetes, közel 2000 oldalas Erdély története meg sem említi, ahogyan ugyanezen kiadó 1962-es nyolc kötetes Új Magyar Lexikona is mellőzi.

/.../... ma is érvényesek Torma Zsófia 120 évvel ezelőtti szavai: „Minden dicsvágyat és feltűnősködést kerülve gyűjteményem jelentőségének fontos voltát egyedül abban látom, hogy leleteimet a Maros hullámai elől biztonságba helyeztem, miután más megfelelő gyűjtőre nem akadtak. Tettem ezt annak ellenére is, hogy az elfogultság és sokoldalú kellemetlenkedés sokak részéről ellenem megnyilvánult és még ma is folytatódik”.

És még ma is folytatódik...?

Friedrich Klára

A teljesség kedvéért lássunk az idézett cikk után két, mindenki által hozzáférhető - tehát nem szakirodalmi - magyarországi jelzést. Az első a Révai Nagy Lexikona 18. kötetének címszava, megjelent 1925-ben:

T. Zsófia, T. K. (azaz Torma Károly a szerk) testvérhúga, régész; szül. Csicsókeresztúron 1840., megh. Szászvárosban 1899 nov. 14. Szászvárosban telepedvén meg, Hunyad vm. csigatelepeit kezdte volt először tanulmányozni. Majd 1875. Rómer Flóristól vett felhívás következtében a közel Tordos őstelepét kezdte ásatni, hol csakhamar meglepő felfedezésekre jutott. Szerencsés kezdeményezését Déva közelében a jelzett völgyön, Nándorválya, Nándor s főleg a mandori barlang őstelepeivel folytatta és már külföldön is feltűnést keltettek leletei. 1876-ban külföldi tanulmányutakat tett, részt vevén kétszer is a német antropológusok gyűlésein. Főbb értekezései: A mandori barlangcsoport, Erdélyi Múzeum; Neolitikori őstelepek Hunyad vm-ben, Erdélyi Múzeum, 1879. évf.; Hunyad vármegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve 1881. Lipcsében megjelent kötetben tárgyalta a birtokában levő szimbolikus ősemlékek keleti vonatkozásait. 1899-ben a kolozsvári tud. egyetem tiszteletbeli bölcsészdoktora lett. V. ö. Goos Károly, Bericht über die Sammlung des Frauleins S.T., Archiv des Vereins für Landeskunde Siebenbürgens.

A másik- ugyancsak általánosan hozzáférhető - említés a Magyar Életrajzi Lexikon II. kötetéből való (a megjelenési év ezúttal: 1969).

Torma Zsófia (Csicsókeresztúr,1840. - Szászváros,1899. nov. 14.): ősrégész, T. J. (Torma József - a szerk.) leánya. Kutatásait főleg Hunyad vm.-ben végezte. Rómer Flóris felhívására Tordos őstelepét kezdte ásatni. A Déva környékén feltárt őstelepek leletei külföldön is feltűnést keltettek. - Főbb művei: A tordosi őstelep és hazánk népe ősmýthosának maradványai (Hunyad vm. monográfiájában, Bp.1897); Hunyad vármegye földjének története az őskortól a honfoglalásig (Hunyad vármegye monográfiájában, Bp., 1902). - Irodalom: T. Zs. gyűjteményéről (Vasárnapi Újság,1882. 625. sz.); T. Zs. (Erdélyi Múzeum, 1899); Téglás Gábor: T. Zs. emlékezete (A Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat évk. Déva, 1901); Hermann Antal: T. Zs.-ról (A Hunyad megyei Történelmi és Régészeti Társulat évk. Déva, 1901); Roska Márton: A T. Zs.- gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régisegtárában (Kolozsvár,1941).

Torma Zsófia /1840-1899/ a világ legelső régésznője.

Már évekkel ezelőtt olvastam a *Makkay János* szerkesztette „*Holt lóra patkó*” című tanulmánykötetet, amely Torma Zsófia emlékezetére jelent meg Budapesten, 1999-ben. Látva fényképeit, olvasva kitartó, mindent feláldozó élete történetét, egyre erősödött bennem az érzés, hogy erdélyi magyarórmény származású. Édesanyja neve - Dániel Jozefa, Kudu birtokosnője (az egykori Szolnok-Doboka vármegye területén) - csak erősítette gyanúmat. A véletlen segített. Szongott Kristóf Szamosújvár Szabad Királyi Város Monográfiája 1700-1900 című munka I. kötetének 333. oldalán találtam meg lapunk 2004. januári számának 35. oldalán megjelentetett „A szamosújvári nemes családok” felsorolását, köztük a Dániel családot is /1817-18-as jelentés/: „a Dániel család armalisa van Dániel Istvánnál Kuduban, vagy Erzsébetvároson Dánieléknál”. Tehát most már biztos, hogy erdélyi magyarórmény származású, ráadásul az erzsébetvárosi Dániel családdal valamiféle rokonságban, amelyet azonban tovább kell kutatni.

Torma Zsófia a magyar reformkorban született 1840-ben a Dés melletti Csicsókeresztúron. A könyv szerint a család Erdély előkelőbb nemes családjai közül való. Apja Torma József nagybirtokos, Belső-Szolnok vármegye királyi pénztárnoka, 1838-tól 1848-ig erdélyi

országgyűlési követ. A művelt, felvilágosult apát nemcsak korának viharos politikai küzdelmei, hanem szűkebb hazájának története, régmúltja is érdekli. Saját költségén feltárja a csicsókeresztúri birtokkal szomszédos Alsó-Ilosva község határában Gorgiana-Zutor római tábor romjait, s „a kő- és cserépletek halomszámra borították udvarunkat, azok törmelékei mint legkedvesebb játéktárgyak gyermekszobánk padozatát, melynek akkor boldog lakói Károly fivérem és én valánk” - írja önéletrajzában. Zsófia és Károly otthonról hozott érdeklődéssel foglalkozik a régmúlttal, Károly régiségtudós, Zsófia a világ legelső régésznője lesz, egész életét e szerelemnek áldozva fel. Fő kutatási területe a Szászvárostól 22 km-re nyugatra fekvő Tordos, amelyet 1875-ben ő tár fel a Maros partfala mentén, valamint a Kudu község határában fekvő Nándorválya.

Torma Zsófiának nehéz volt - elsőként - betörni a férfiak uralta tudósvilágba, különösen régészként. Mellőzték, sokszor gúnyolták, de fáradhatatlanul dolgozott élete végéig. „Halálának napja, 1899. november 14. előtt néhány hónappal, május 25-én a kolozsvári egyetem bölcsészkarának dékánja, Schneller István levelet küldött a már nagybeteg Torma Zsófiának. Közölte vele, hogy a kar tiszteletbeli doktorrá választotta. Ez volt az első doktori cím, amelyet az erdélyi magyar egyetem hölgynek adományozott, és az első tiszteletbeli doktori méltóság, amelyet magyar hölgy kapott, Torma Zsófia válaszlevelében így írt;

Holt lóra patkó

Először is korlátolt ismereteimmel erre érdemes nem vagyok, azután annyi szekátura és megaláztatás után, aminek engem épen ott - egyesek kivételével - kitettek, tekintve hogy haldoklási koromat élem, most már ennek hasznát sem vehetném. Mindezekért én legszívesebben ezt a kitüntetést nem fogadnám el, mert nemcsak sok oknélküli bajoskodással jár ez - főként időpazarlással, de igen sok költséggel is. Ellenségeimmel és gúnyolóimmal szemben igaz, ennyi elégtétellel magamnak tartoznám! Most már mégse tudom, mit tegyek.

Végül elfogadta a címet és a későbbi elismerést. - írja Makkay János a könyv előszavában.

dr. Issekutz Sarolta

Magyarörmények a múltból, a mindennapi életből

Évtizedek óta, valamelyest megszállottsággal és kutatói szenvedéllyel követem sorsunk, a magyarörmény sors alakulását. Örök kérdés az, hogy mit „adott és kapott” az Erdélyben letelepedett örménység az életvitel, kultúra, magatartásforma, hitélet tekintetében. De változások érintették a gazdasági életben, és ebben a tekintetben nagy szerepet játszottak eleink, megpezdítve a néha „állóvizet” is. Dr. HERMANN ANTAL írja (több mint száz évvel ezelőtt!): „Most nyáron ismét jártam Szilágy-Somlyón az örmény múzeum érdekében... Meglátogattam az előkelő örményeket és kutattam örmény vonatkozású tárgyak után. Nem hiába”

A történelem fintora, hogy ahogyan nem valósult meg az általa kezdeményezett örmény múzeum (bár Szamosújvárott van rá példa), úgy magyarmúltú városunkban ma sincs „lehetőség” múzeum felállítására. Kivételt képez a dr. Mártonfi István dolgozószobája. Dr. Hermann megemlíti a minoriták templomában található „örmény álló keresztet”, a Dr. Józsa Györgyné birtokában lévő - 6 barackmagból álló - karperecet, örmény pap faragta Kufstein börtönében a szabadságharc leverése után, Govrig Katalin birtokában van egy mátkagyűrű, házasságkötéseknél kölcsön kérték egymástól. Az ereklyéket tovább nem sorolom (megkapható Dr. Hermann Antal „Örmények a Szilágyságban”), de elfelejtett magyarörmények neveit jegyezte fel; PÁSKUJ JÓZSEF, LÁZAR ÖDÖNNÉ, HUBERT JENŐ (nagybirtokos), KOVRIG ANTAL (gazdálkodó), PAP TÓDOR (városgazda), FEJÉR GERGELY (kereskedő), SIMAY GERŐ (birtokos), MERZA JENŐ (földművelési iskolai tanár), ROSKA MÁRTON (városi végrehajtó), VERZÁR JÓZSEFNÉ, GÁMENTZY

LUKÁCSNÉ.

OLOSZ LAJOS és REMÉNYIK SÁNDOR levelezése, izgalmas és mozgalmas történelmi időszakot ölel fel (1912 és 1940 között). A 208 levél elolvasása önmagában is nagy élmény, de nálam ezt még megtette az ő barátságos, pozitív megítélése baráti körök „örmény” származású tagjairól. Közéjük tartoznak (ismereteim szerint): CZÁRÁN JÁNOS, FUGULYÁN GERGELY, FUGULYÁN KATALIN, MOLDOVÁN PÁL, VOITH GERGELY és JÓZSEF.

CZÁRÁN JÁNOST 6 levélben is megemlíti, mint a kultúra (a lapkiadás mindig nehéz volt és még nehezebb volt-lelt Trianon után) mecénását.

Reményik írja (Nagyvárad - 1930, január 29.): „Szomorú lélekkel olvastam a mai újságban szegény öreg Jancsi (Czárán János - a szerző megjegyzése) halála hírért. Tudom, hogy sokat vesztettetek benne, de magam is, s most meghatott szívvel emlékszem a vele nálatok történt néhány találkozásomra”.

FUGULYÁN KATALIN, nagyhírű kolozsvári szemorvos, naplót vezetett és benne REMÉNYIK szembetegségének pontos diagnózisa is megvan (a költő két szemüveget használt, írásra és olvasásra).

A két költő levelezésében ott van a kettőjük, szűkebb környezetük és az összerdélyi sorsa. Ha néhány sorban is, de ott vannak „gyökereink” is, példamutató életvitellel, küzdelemmel és mindig közel a küzdelemhez, igaz értékekért.

2004. január

Joikits Attila
Szilágysomlyó

(Dr. Kegyes Csaba kedves olvasónk januárban megjelent „Olvasom...” című írása után úgy döntött, hogy ráadásként az abban emlegetett Héjjas Tucinak azóta írt levelét megosztja olvasóinkkal, hiszen továbbra is egykor volt szamosújvári emberekről és eseményekről esik szó benne)

Kedves Tuci!

Mondhatnám, a mai nap a meglepetések napja. Reggel a szamosújvári unokaöcsémet vártam az állomáson, otthonról hozott hírt. Hazamentünk, s a postaládámban az „Erdélyi Örmény Gyökerek” 2004 januári száma várt. Beleolvastam, aztán Üргеhegyre mentünk. Menet közben hívtam telefonon Dr. Karácsonyi Zoltánt, - mondja:

- Éppen a cikked olvasom, Tetszik, de olvasd el a többi is!

Üргеhegyről hazaérve várt az e-mailed (mondhatnám magyarul: a villámpostád), a messzi Hamburgból. (Valamikor, bizony messze volt, ma már szempillantás alatt megjön a villámposta.) Te is ugyanarról szóltál. Sőt, felhívtad figyelmemet két éves mulasztásomra is. A 40 éves érettségi találkozónk bankettjéről hazafelé, nagyokat röhögtünk Esztegár Jancsi (egy asztalnál ültünk s olyanokat mondott, hogy az elhullott hajad szála is égnek meredt) mondásain. Ekkor fogadtattad meg velem, hogy majd írok a találkozónkról. Több mint két év telt el azóta.

Egész este azon töprengtem, hogyan jutott el hozzád ilyen gyorsan? Azután kapcsoltam: élnek még a gyökerek!

Örvendek, kedves tanárunk, Gabányi Jani bácsi (sokunk Jani bácsija, s néhányunk számára Fiinké Nu Ké, kínai hangzású neve ellenére örmény gyökerű igaz magyar) poszthumusz kitüntetésének. Emlékszel-e még? Nyolcadikban, még a felső harmadik utcai iskolába jártunk, mert „nem voltunk még elég jók” ahhoz, hogy a Petru Maiorba járassunk. Pucás igazgató kirándulást szervezett a „pentru premiantii” osztályok kitüntetettjeinek. Finom,

vegyes társaság gyűlt össze a vagonban: jól emlékszem Angelescu Paulra, Pop Ionicara, és Brehar tanár úr fiacskájára is. Egyik állomáson aztán Brehar megkérdezte Gabányit (sokunk füle hallatára):

- Jani! Te miért nem változtatod meg a neved Gabaniucra?

- Eszta nume origyine, eszta nume nu sze szkimba - nagy szünetet tartott, mindenki csak úgy szájtátva ámult-bámult, mikor kirobbant belőle: - fiinké nu ké. . . fiinké nu ké... fiinké nu ké - ismételte el háromszor, percekig fagyos csend, majd diadalmas befejezés: - fiinké asa szé naszké!

Ezután magunk között csak Fiinké Nu Ké-nak hívtuk. Honnan, honnan nem, megtudta, és azután mosolyogva mondta: - Jó nevet ragasztottatok rám!

Dr. Gajzágó Aladár olvasói levelét kívánom megerősíteni, mert családjunk hagyománya szerint sem Kovrig doktor vágta le Rózsa Sándor fejét. Sajnálom, hogy ezt nem vettem észre, és így más javít, én csak beleegyezőleg bólintok. Hanem akkor már elmondom, hogy Rózsa Sándor fejét anyai dédapám, Szabó Károly főfoglár vitte fel Budapestre, a Kórbonctani Intézetbe. Anyai nagyanyám, Szabó Róza a 96 évet megélt Tata lánya volt. A Rózsa Sándor fejről írt cikkében Gabányi János is említi a huszárörmesterből lett főfoglárt. Kerestem mindenütt, úgy emlékszem, hogy az Új Élet 1960 májusi számában jelent meg a cikk. A címlapon az egykori görög katolikus papnevelő intézet bérelt háza, a két titán tartja a kaput.

Ezután, térjünk rá a Kolozsi Gergely István kutatata, jegyezte nevesebb személyekre is. Azt, hogy a szerző Szamosújváron járt, azt „A lovát ugrató szamosújvári Nótás Kapitányról c. cikkből sejtem. Tehát 1943-44-ben Flórián Antalnak mindkét fia már élt. Emlékezetem szerint Anti (Szegeden élő színész) az idősebb, remélem, ő majd helyreigazítással él.

Sajnálom, hogy a felsorolásban Áján Tivadar és Áján Jenő mellett nem szerepel Todorán Miklós neve is. Pedig őket valamikor, elég régen, 1941-ben együtt emlegették. Mert: „a hűségesküt (1919-ben) nem tett városi tisztviselők a legnagyobb nyomornak néztek elébe” Hogy létfenntartásuk biztosítsák, egyes szamosújvári vállalatok, így a Szamosújvári Kereskedelmi Bank, a Szamosújvári Hitelbank, egyes üzemek és vállalatok alkalmazták őket. Ezek közül különösen nagy áldozatokat hozott Áján Tivadar kereskedő, bankigazgató és gyáros, aki hosszú időn át a magyar kormány bizalmi embere volt Szamosújváron, továbbá Áján Jenő börgyáros és Todorán Miklós nyomdatulajdonos.

Az igazság kedvéért le kell írni, hogy Dr. Kapatán Márton örmény katolikus plébános volt az, aki a városi levéltárból „kiszóratott” anyagot diákjaival összeszedette, és azt a Karácsonyi-féle szegényházban elhelyeztette. Az Örmény Múzeum anyagát az enyészettől (igaz csak kis mértékben, mert az eredeti 6-7 szobában elhelyezett anyagból alig egy szobányit) mentett meg nemes önfeláldozó és merész fellépésével Szamosújvár derék szülőtte, Kapatán Márton. A megmentett anyagot a fiúárvaházban helyezték el.

Sajnálom, hogy a város hírnevét öregbítő, rengeteg elismerést kivívó Páll Bogdánról szó sem esik. Ő volt az az állami főgimnáziumi tanár, akit még a régi örmény algimnáziumból vettek át.

Fájdalommal értesültem, most pedig olvastam régi jó barát, Dr. Frenkel János főorvos elhunytáról. Remélem, nem vagyok kegyeletsértő, amikor megemlítem, hogy régi szamosújvári családból származik. Nagyapja, Dr. Frenkel Mihály ügyvéd Szamosújvár városi tanácsának virilis képviselő testületi tagja, kiváló jogász és jónevű szőlősgazda volt.

Visszatérve a város szellemére, igen sok érdekes dolgot jegyeztek fel, mely mind azt bizonyítja, hogy az erdélyi légkörbe beleélték magukat az új várost alapító örmények. Ilyen adatot másolok ide:

„1750-ben Belső Szolnok vármegye alsó kerületében a bálványosváraaljai járás **Szamosújvár városának** Kászoni István deési kamaraispán, Pataki László belsőszolnoki főbíró és Dániel Tivadar városi főbíró által eszközölt összeírás szerint laktak itt:

- saját házzal bíró *örmény* polgár 303,
özvegy örmény 40,
béres házban lakó 46, ilyen özvegy 3;
zsellérörmény 15;
hurubás örmény 14, ilyen özvegy örmény nő 8; együtt 429 család;
- béres házban lakó *magyar* 8,
zsellérházban lakó 11 és ily özvegy 1, összesen 20 család;
- béres házban lakó *oláh* 7,
zsellér oláh 37, ily özvegy 1, összesen 45 család;
- béres házban lakó *német* 1,
zsellér német 7, együtt 8 család;
- béres házban lakó *tót* 2,
zsellér tót 4, együtt 6 család;
- zsellér *szász* 1;
- béres házban lakó *olasz* 2,
zsellér olasz 1, együtt 3 család;
- zsellér *orosz* 1
- cigány 15, ebből kovács 10, csizmadia 1, hegedűs 1, hangász 3

Azaz, 528 család lakott Szamosújváron. Ide írnám az *1914-ben*, az utolsó békeidőben megválasztott városi képviselő testületet: Áján Jenő, Áján Joachim, Alexa Miklós, Ámirás Bogdán, Bodor Sándor, özv. Bogdánffy Istvánné, Cheul Dávid, Cheul Lukács, Czetz Lukács, Csásusz Dániel, Dávid Juda, Dömötör János, Esztegár Géza, dr. Fábián Péter, Feldmann Tivadar, Fenyvesi Jakab, Fischer Albert, dr. Frenkel Mihály, Gottlieb Antal, Govrik János, Govrik Tivadar, Haris Andor, Herskovics Izidor, Jósa János, Kappel Hermann, Kincses Joachim, Kovács Gerő, ifj. Nás Demeter, Nits János, Öhlbaum Béla, Papp Gerő, dr. Papp Gusztáv, Papp Kristóf, Papp Márton, Páll Bogdán, Páll Kristóf, dr. Rus Cornel, Salamon Árpád, Tarisnyás Kajetán, Teleki Samu, ifj. Temesváry István, id. Temesváry István, dr. Temesváry János, Turcsa Lukács, Uhlyárik Albin, Zabulik Jenő. Póttagok: Domokos Károly, Flóra Kristóf, Flórián Jakab, Hárib Lukács, Papp Tódor, Simay Gyula, dr. Weisz Izsó.

1919-ben polgármester lett Ancean Alexandru, rövid idő után őt váltotta fel Mirea Victor. Közigazgatási tanácsos Keresztes János, gazdasági tanácsos Chezan Ioan, városi főjegyző Bota Vasile, főszámvevő Pop Emil, pénztáros Chezan Vasile, rendőrkapitány Pinteá Augustin, rendőralapítvány Man Gheorghe, városi ügyész dr. Rus Cornel, városgazda Hossu Gábor, levéltárnok Bota Ioan, rendőrbiztos Mészáros Tivadar, írnok Campean Simion. A polgármester-változással egyidőben a gazdasági tanácsos a hűségesküt tett Dr. Izsáky Lajos, írnok Begidsán Tódor, ellenőr Begidsán János, rendőralapítvány Pakulár Ernő lett.

Eszembe jut a sokszor elmesélt élcelődés a híres-nevezetes örmény Papp családról. Az egyik disznóval, a másik lóval, a harmadik marhával kereskedett. A városi Casinóban, egy messzi tájról jött idegennel beszélget a középső Papp. Érdeklődik az idegen az iparról, a kereskedelemről, mindenféléről. Mondja az idegen, hogy hallott a híres Rubens képről, volt is megnézni. Csak az nem fér a fejébe, hogyan tudták azt az örmények megszerezni. Van-e valamiféle titkuk. A mi emberünk (mondjuk Papp Culi, lehet, hogy tévedek a névben) nekiveselkedve mondja:

- Kérem! Ha ló kell, ott van az öcsém, ha marha, hát ott van a bátyám, s ha disznó, hát itt vagyok én!

Hogy mikor alakult a Casino, eredeti nevén a Szamosújvári Társalkodó Egylet, azt nem tudom, de 1842-ben már fennállott, 1848-ban a hazafias mozgalmak színhelye volt. 1849-ben bezűntették, majd 1860-ban újra alakult, 1862-ben nyílt meg, 80 taggal. Az újrateremtésben Török Péter ügyvéd, Bárány Lukács és Voith Miklós fáradozott. 1919-ben szűntették meg,

vagyonát elkobozták (Micea Victor polgármester tevékeny közreműködésével), a Román Kaszinónak átadták. Könyvtárát kidobálták, Dr. Kapatán Márton (ismételten, megint ő!) esperes mentette meg. Hosszú ideig őrizte a plébánián, majd pedig dr. Papp Gusztávval egyetértésben az Iparos Egyletben helyezték el. A bútorzat legnagyobb része hosszú időn át megvolt. Egy részét a Román Kaszinó használta, más részét pedig Onitiu Aurel rendőrkapitány, közvetlenül 1940 szeptembere előtt, (talán valamikor júniusban) eladta magánosoknak. A könyvek még rosszabb sort értek meg, 1945 tavaszán egy része máglyára, más része a cigánydomb melletti szemétdombra került. Nem tudom, van-e valaki, aki onnan néhány kötetet megmentett.

Ugye Tuci, erre szokták mondani, hogy a könyveknek is megvan a maguk sorsuk!

Vajon, mit szólna ehhez nagyanyám?

Várom válaszd!

Dr. Kegyes Csaba

Egy mondat:

„Kicsi közösségek élete nem tűr kísérletezést - ha balul sikerül a próba, a közösség, mint a kísérlet alanya és tárgya, a kísérlettel együtt ér véget”.

Aldobolyi Nagy Miklós

(Megjelent: különnyomat a Hitel c. lap 1944. februári számából - Kolozsvár, Minerva Kiadó)

Február 27-én, pénteken 15.30-kor a Litea Könyvesboltban (a Várnegyedbeli Fortuna utcából nyíló Fortuna-udvarban) Benedek Katalin Művészek és alkotások című könyvének bemutató- jára kerül sor. A könyv örménymagyar, magyar, örmény, és más festő- szobrász- textil- és fotóművészek munkásságának egy-egy vonatkozását, alkotását tárgyalja; Alexa Károly mutatja be és ő vezeti a beszélgetést a szerzővel. A könyv a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat törődésével és kiadásában, a Budavári (tehát a kerületi) Önkormányzat, a Fővárosi Örmény Önkormányzat, az EÖGYKE és a XII. kerületi Örmény Önkormányzat támogatásával kerül kiadásra.

A könyv szakmai alapja Benedek Katalinnak, a Magyar Nemzeti Galéria főmuzeológusának sokéves művészettörténeti kutatómunkája. A bevezető megírását Dávid Katalin művészettörténész vállalta, ami a kiadvány számára megtiszteltetés. A szerző által feldolgozott témákhoz méltó, izléses tervezésű kötet Orosz Adél értő, gondos munkáját dicséri.

A könyvből izelítőként egy fejezetet közlünk.

Benedek Katalin

Megfaragott zene

Bartók Béláról nem lehet tényszerűen újat írni. Felfedezték és elemezték világszerte. Ezeket a törekvéseket legfeljebb színesíthetik művészsrajongói saját teremtményeik - nem ritkán remekeik - által. Szépirodók, festők, esztéták, szobrászok tartoznak e táborba. Ez utóbbi csoportot képviselik többek között - talán mondhatnánk: legjelentősebben - az erdélyi *Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor*. Őket szeretnénk elkísérni a zseni érintésétől a megfogalmazott, kiteljesedett alkotásokig.

Szervátiuszok: apa és fiú fogalommá lettek. Mi a közös bennük és mi a más? Egyértelműen összetartja őket a vérvonal, mely annyira domináns, hogy már az első fokú leszármazottnál is elementárisan feltör. Pedig a tehetség bűvópatakja többnyire néhány

generációnyi rejtőzés, pihenés után bukkan elő. Itt nem ez történt. Az utód genetikusan rendelkezik külső és belső jegyekkel, melyek őt apai örökségként vezetik. Mégis összetéveszthetetlenek, miként ez a Bartók-téma tolmácsolásánál oly pregnánsan kitűnik.

Mindketten csodálják Adyt. Amíg a Krisztus-kereszt előtt elhaladó két férfi, apa és fiú képlete a költőnél „egy igen és egy nem”, náluk egynyelvű, külön szólamú két „igen”. Azonosulnak Bartókkal az ősmítosz talaján. A zeneszerző kottázott, ők faragtak. Felkavaró ritmusú dallamokat, pasztikus balladákat, illetve csontig csupasztított szellemiséget hoztak világra, küldetésük szerint.

Az idős mester lelki kapcsolata Bartókkal, mint zongoraművésszel 1938-ra vezethető vissza, hangversenyen hallgatva játékát nem a zene hatott rá, de megérezte az előadó természetszeretetét, mondanivalóját, igazságát - a lényegét. Évekkel később, ajánlásra felfigyelt a kilenc csodaszarvas regéjére. Évtizedek múltával, 1957-ben a partitúra képet öltött. A Csodaszarvas elindult diadalútjára a mesélő szavak, a hangok s végül a térbeli képesség szárnyán. Létrejött a szobrász és a komponista indirekt találkozása - a művészetek párbeszéde, párhuzamos gondolatok. A kompozíció visszatérő szerkezetű. Három nagy szakaszra bomlik:

1. Epikus nyugalom.

A kezdet elbeszélő: „Volt egy öreg apó”. Harsány kúrthang hozza mozgásba az idillt. A személyek átváltoznak, elmozdul az állókép zenében és juharfán egyaránt, majd ismét csend lesz.

2. Az apa elindul fiai keresésére. Akkor izzik fel újra a hangulat, mikor íját felhúzza, hogy a szarvasokra lőjön. Szinte hallható: „Kedves édesapánk, ránk te sose célozz”. Expresszionista, lüktető, vizionált élmény. Ezután a zenében baritonszólo hívja haza a tévelygőket. A relief háttérben az ígért otthon meleg családi nyugalomának rekvizitumai hívogatnak. Hiába. A szarvassá vált ifjak elfordulnak az erdő, a hűvös forrás, a szabadság felé. „De nem megyünk”.

Szervátiusz Jenő nem faragta meg az apa búcsúját. A faragvány mégsem csonka, mert a látvány belső érzékszerveinkben folytatódik az ismert hangzás, valamint a dombormű szuggesztív, fantáziát mozgató varázsa által. A Cantata profana zenei változata ragadta ki az alkotót vontatott balladai hangulatából, hogy egy dinamikus, sűrített pasztikával mintázza láthatóvá Bartók hajszolt, riadt, konok hőseinek történetét, a szabadságvágy fékezhetetlen kényszerét. A relief századunkban Bráncusi után éli diadalát. Szervátiusz Jenő is ebben a keretben képes a látomás dimenziójába emelni a balladai időt. A könnyen faragható és színezhető juhart kedveli, mert a színekkel fokozhatja az emocionális hatást.

A bartóki vonzás csúcsa ugyan a Cantata, de később megrendelésre az előbbivel azonos értékű munkák készültek. Ezek körüljárható szobrok. A zeneszerző korai (1911-1919) színpadi műveinek fa reinkarnációi. (Csodálatos mandarin, 1965, A kékszakállú herceg, 1966. A fából faragott királyfi, 1967.) Ezek az alakok kissé patetikusnak tűnnek, de a stílus lényegüket hordozza. Ilyenek ők. A meséből kiemelt, valóságos fából faragottá lett királyfi immár tapintható, naiv népmesei igazsága, a Mandarin elpusztíthatatlan szerelmi vágya, a Kékszakállú egzisztencialista üres magánya, a három különböző erkölcsiség mégis scenikai egységet teremt. Szervátiusz Jenő ezt a sokféleséget egy-egy személyre bontva tömöríti.

A kisgyermeket édesapja, a híres „faragóember” állandóan magával vitte erdélyi barangolásaira. Ha elfáradt, ölbe vette. A gyönyörű táj: erdők, sziklák, patakok és a becsületes, jószívű szegény emberek társasága készítették elő jövődjét. A korai benyomásokhoz járult intelligenciája, csillapíthatatlan tudásszomja és érdeklődése minden érték iránt. Modern polihisztor. Sok oldalról érkező hatás és természetesen saját belső késztetésének kohójában ötvöződött Szervátiusz Tiborral.

Hivatásává a szobrászat vált, ide kergette tehetsége. Vonzotta az orvostudomány, a társzművészetek, legelsőbb pedig a zene. Kitüntetően a Bartóké. Szenvedélyesen gyűjtötte

lemezeit. A neurotikus korforduló megnyilatkozásaiban őt találta a leghitelesebbnek. Az archaikus pentatont és a modern diszsonanciát visszhangozzák az ifjabb Szervátiusz alkotásai is; harmonikus diszharmónia. A gazdag népi díszítő motívumokat mindinkább elhagyja: „...a követ addig faragtam, addig csiszoltam, míg az Bartókká, Adyvá, Szabó Dezsővé változott, s közben belekényszerítettem azt a vitális erőt, melyet ők magukban is hordoztak". A lényeg felé igyekeznek. Bartók portréja ezt az akaratot summázza lenyűgöző sikerrel. Külsőségekben nélkülözi a népi, historikus, lírai elemeket, melyek láthatatlanul mégis ott munkálkodnak a szikár, rezzenéstelen férfiarcban. A magára hagyott, elárvult értelem tragédiája. Szervátiusz ezen érzelmi szállal is kötődik modelljéhez. A szubjektív és az objektív szemléletet kellene egyesíteni, ha nem lenne olyan nehéz. Fél attól, hogy a zenit nem képes nagyságához méltóan ábrázolni. A bartóki ember eszménye, egyben saját ideálja lelkesíti és elgyengíti. Harc árán születik meg az az egyszerű fehér mészkőfej, melynek küldetése az új emberideál felmutatása. „Ember az embertelenségben". Ez a „létszobor" egy magatartást, a bartókiságot fogalmazza meg. A végletekig egyszerűsített kőfej a zeneszerző jellemrajzát, habitusát és megjelenését egyesíti. „Én az egyszerű mészkövet találónak és kifejezőnek, sőt, hozzá méltónak találtam. Primitív anyag, lyukacsos felülete természetszeretétét, egyszerű emberiségét sugallja. Természet embere a gépkorszakban." A forma egyszerű, homogén. Maszkyszerűsége a hazai és idegen faragott népi maszkokra utal. Egyszerű, népi forma, lapos, kemény és merev asszociáció, zenei megfelelőjével, a pentatonnal. Ősi szoborpentaton. Puritán szerkezet, melyből bonyolult formákat lehet kiépíteni. Amint Bartók Béla is tette. Ez a megmintázás fegyelem és figyelem burkába zárja bonyolult lelki- és érzésvilágát, szellemét, feszültségét. Más esetben ismét előveszi a már elhagyott motívumokat, hogy segítségükkel árnyalja és közelebb hozza a Bartók jelenséget.

Sokezeréves kultúra lüktet át a Bartók Béla és a Szervátiuszok művészetén. A gyökerekig gyalogolnak, ásnak, kutatnak, míg eljutnak a tiszta forrásig. Majd megmunkálva a nyersanyagot magasabb rendű szférába emelik.

Szomorújelentés

Dr. Gábor László volt Fővárosi Bírósági tanácselnök, életének 89. évében, 2003. december 30-án visszatért a Teremtő Birodalmába. 2004. január 30-án helyezték örök nyugalomra a Farkasréti Temetőben a Római Katolikus Egyház szertartása szerint. Felesége, fiai; László, Péter és Áron, menyei, sógora, sógornője, unokái, dédunokái fájdalmával együttérzünk. Közösségünk ismét fogyatkozott. Az elhunyt emlékét kegyelettel megőrizzük!

A XII. kerületi Örmény Önkormányzat március 9-én, kedden 18 órakor nyitja meg *Örmény kódexművészet* című kiállítását a XII. kerületi Művelődési Központ kupolatermében (Budapest, XII. Csörsz utca 18.)

A kiállítás megnyitójára és megtekintésére minden érdeklődőt szeretettel várunk!

Csikszentgyörgyi-Ficzus Margit
a XII. kerületi Örmény Önkormányzat elnöke

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi

magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat. Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

A Fővárosi Örmény Önkormányzat

(Budapest V. Akadémia utca 1. IV. em. 426)

és a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: Dr. Sasvári László, Bálintné Kovács Júlia, Szongoth Gábor

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Nyomdai munkák: Timp® Kft.